

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ПРІОРИТЕТНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ

29 – 30 липня 2023 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

**МАТЕРІАЛИ
ІХ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ПРІОРИТЕТНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ**

29 – 30 липня 2023 року

**Львів
2023**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 29-30 липня 2023 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2023. – 56 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. За повноту та цілісність яких автори безпосередньо несуть відповідальність.

Львівський науковий форум, 2023

ЗМІСТ

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ	5
<i>Столпаков А.Ю., Ляшенко Д.О.</i> МОНІТОРИНГ ПЛОЩІ РОЗЛИВУ РІЧКИ ІРПІНЬ ...	5
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	8
<i>Маматов Р.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯ	8
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	11
<i>Барбаши В.</i> KEYС-УРОКИ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ	11
<i>Бондаренко Д.Р.</i> КОМПОНЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ.....	13
<i>Булакевич А.О.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	16
<i>Мхитарян О.Д.</i> ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО ЧИТАЧА В УМОВАХ ПРОФІЛІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ	20
<i>Стьопкіна Л.Д.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ТА СКЛАДНОЩІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ НАРОДОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ...25	25
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	27
<i>Алексєєнко-Лемовська Л.В., Попадинець О.О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КУРОРТОЛОГІЇ: ВПЛИВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТУРИСТІВ	27
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	30
<i>Лук'янюк С.В.</i> ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННИХ ПРИСТРОЇВ: АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ.....	30
<i>Смешко Д.Д., Шевченко М.Р., Задорожня І.М.</i> ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ ТА ВИРОБНИЦТВІ НА БАЗІ КОНЦЕПЦІЇ ІоТ	34
<i>Шевченко О.М., Лучик Г.М.</i> ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ, КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ У ФАХОВІЙ ПЕРЕДВИЩІЙ ОСВІТІ	37

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	40
<i>Романова І.В.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ОПОВІДАННЯ КАТЕРИНИ БАБКІНОЇ «МОЖЕ НЕ БУТИ ІНШИХ ДНІВ, ОКРІМ ЦИХ».....	40
ЮРИДИЧНІ НАУКИ.....	42
<i>Voievodin I.</i> PRACTICE OF INTERNATIONAL JUDICIAL INSTITUTIONS REGARDING THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENTAL RIGHTS OF INDIGENOUS PEOPLES.....	42
<i>Брусенцева М.С., Плахотний А.П.</i> ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	46
<i>Бубнов Б.А., Чубенко М.О.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	48
<i>Гнедюк В.Л.</i> ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У КОНТЕКСТІ КІБЕРБЕЗПЕКИ.....	50
<i>Наліжний В.В., Плахотний А.П.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ВИПАДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ	52
<i>Свиштун М.Я.</i> ВПЛИВ ОКРЕМИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПРИЙНЯТТЯ ПЕВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СУДДЯМИ	54

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

*Столпаків Андрій Юрійович,
магістр Наук про Землю,
stolpakov2000@gmail.com.*

*Ляшенко Дмитро Олексійович,
доктор географічних наук,
професор кафедри геоінформатика.*

*Київський національний університет ім. Т.Шевченка
uageod@gmail.com*

МОНІТОРИНГ ПЛОЩІ РОЗЛИВУ РІЧКИ ІРПІНЬ

Вступ. Для захисту м.Київ 25 лютого 2022 року від окупаційних військ РФ було здійснено підлив греблі на річці Ірпін між селами Козаровичі та Демидів Вишгородського району Київської області. Внаслідок цього вода з Київського водосховища затопила частину заплави річки Ірпін і рівень води в ній піднявся на декілька метрів. Аналіз наслідків цієї події можна здійснити за допомогою загальнодоступних даних дистанційного зондування.

Мета роботи. Здійснити апробацію методів геоінформаційного аналізу для розрахунку змін площі водного дзеркала річки Ірпін поблизу сіл Козаровичі та Демидів у 2021, 2022 та 2023 роках.

Матеріали та методи. В роботі використано дані дистанційного зондування Землі (ДЗЗ), зокрема, супутникові знімки з супутника Sentinel-2. Для оброблення яких використано ресурс Google Earth Engine (GEE). Застосовано метод растрового аналізу, побудовано індексні зображення здійснено аналіз знімків та розрахунки площ.

Витік річки Ірпін знаходиться поблизу с. Яроповичі Андрушівського району Житомирської області. Басейн річки охоплює частину Житомирської та Київської області. Довжина річки становить 162 км, площа басейну 3340 км² [3].

Гирло річки знаходиться поблизу с.Козаровичі Вишгородського району Київської області. Після будівництва Київського водосховища вода р.Ірпін з метою запобігання затопленню територій піднімається насосами на 6–8 м (в залежності від наповнення) і надходить до Київського водосховища. Козаровицька насосна станція була зруйнована 25 лютого 2022 внаслідок її підливу [3]. Отже після підливу дамби вода затопила частину заплави. Задача роботи полягає у аналізі площі затоплення заплави річки Ірпін.

Із цією метою було використано Google Earth Engine та знімки з супутника Sentinel-2. Для коректного розрахунку було вирішено використати знімки в пік розливу річки 2022 року після підливу дамби (рис.1).

Після руйнування дамби 25 лютого [2] ріка розлилася не моментально, а поступово. Найбільший розлив зафіксовано в кінці березня 2022 року, внаслідок весняного водопілля. Рівень води в межах у літні періоди спадає.

Рис. 1. Територія досліджень

Сформульована задача порівняти площу затоплення на основі даних дистанційного зондування Землі. Для цього було розраховано Modified Normalized Difference Water Index (MNDWI) Модифікований нормалізований різницевий водний індекс, який обчислюється за формулою 1 [1].

$$\text{MNDWI} = (\text{GREEN} - \text{SWIR1}) / (\text{GREEN} + \text{SWIR1}), \quad (1)$$

За допомогою індексу MNDWI можна достатньо точно визначити площу водної поверхні. В результаті застосування формули 1 отримано растр зі значенням 0 та 1, де 1 – водна поверхня, а 0 – інші об'єкти. Потім шляхом підрахунку кількості пікселів зі значенням 1 визначається площа водної поверхні (рис. 2).

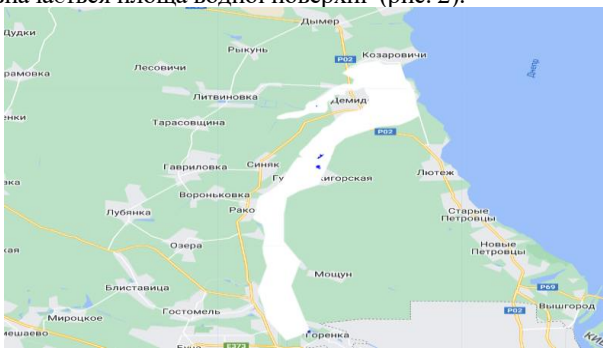

Рис. 2. Значення індексу MNDWI для полігону досліджень за період 01 07 2021 - 28 07 2021

На ці дати площа водної поверхні становить 11,089 км² для досліджуваного полігону. Далі було обраховано індекс MNDWI за кожен місяць починаючи з січня 2021 року. У зимові місяці через наявність снігу значення для 3 каналу B3 не були доступні. Тому використано індекси за 9 місяців, але вважаємо, що для аналізу цього достатньо. На основі отриманих результатів була побудована діаграма (рис. 3) на які кожен рік показано окремо.

На діаграмі показано низькі значення індексу у 2021 році, та їх різке зростання у 2022 році. У 2023 році площа водного дзеркала знов почала зменшуватися порівняно з попереднім роком, але є більшою порівняно із значеннями до підриву дамби.

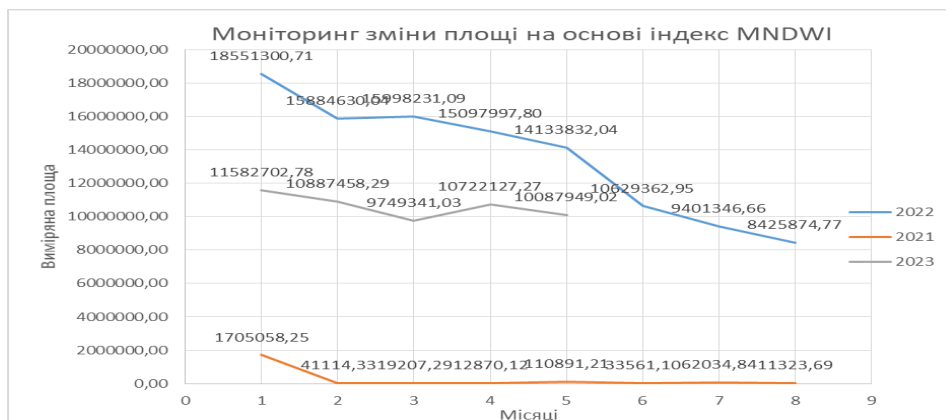

Рис. 3. Зміни площі водного дзеркала на основі індексу MNDWI за 2021-2023 роки для території дослідження (значення в метрах квадратних)

Результати та обговорення. В результаті апробації методики аналізу даних ДЗЗ за допомогою GEE було встановлено, що внаслідок підриву дамби на річці Ірпінь 25 лютого 2022 року вода піднялася не одразу. Стрімке підняття було зафіксоване в середині березня, що пов'язане з весняним водопіллям. Слід зазначити, що до підриву дамби площа водного дзеркала у березні є найбільшою.

Аналіз знімків за 2022-2023 роки дозволив встановити, що після підриву дамби рівень води поступово знижувався. В 2023 році площа водного дзеркала стала зменшуватися.

Висновки. В роботі було здійснено апробацію авторської методики моніторингу площі розливу річки Ірпінь в нижній частині заплави поблизу с. Козаровичі. Для порівняльного аналізу було використано знімки за кожен місяць 2021-2023 (крім зимових). Розраховано площу водного дзеркала у заплаві річки Ірпінь на основі аналізу значень модифікованого нормалізованого різницевого водного індексу MNDWI. Аналіз свідчить про те, що різке підняття рівня води було зафіксоване в березні 2022 року. Березень характеризується найбільш високими значеннями рівня води через водопілля. У 2023 році зафіксовано теж значне збільшення площі затоплення, але не такі значні як 2022 року, що може бути пов'язане з щорічними особливостями проходження водопілля.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Laonamsai, J., Julphunthong, P., Saprathet, T., Kimmany, B., Ganchanasuragit, T., Chomcheawchan, P., & Tomun, N. (2023). Utilizing NDWI, MNDWI, SAVI, WRI, and AWEI for Estimating Erosion and Deposition in Ping River in Thailand. *Hydrology*, 10(3), Article 3. <https://doi.org/10.3390/hydrology10030070> (date of access: 29.06.2023).
2. Гарасим А., Кельм Н. (2022) Підрив греблі річки Ірпінь. Як росіян зупинила вода. Texty.org.ua URL: <https://texty.org.ua/articles/106945/pidryv-hrebli-richky-irpin-yak-rosiyan-zupynyla-voda/> (дата звернення: 16.07.2023).
3. Хільчевський В. К. (2020) Ірпінь (річка). Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Ірпінь_\(річка\)](https://vue.gov.ua/Ірпінь_(річка)) (дата звернення: 16.07.2023).

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 657

Маматов Р.І.,
головний бухгалтер ПП «РОСТ»
м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯ

Військовий стан на території України приніс корективи у роботу бізнесу, так одна частина була майже паралізована, а інша не припинила своєї діяльності, але скоротила об'єми та обсяги. Для підтримки економіки були впроваджені ряд інновацій до системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності.

Законом про внесення змін до Податкового кодексу передбачено велику кількість нововведень, що торкнулися різних галузей, як малого, так і середнього бізнесу. Пільговий податковий режим діятиме до кінця воєнного стану. Великий бізнес отримав можливість працювати за спрощеною системою оподаткування та сплачувати єдиний податок. Ліміт річного доходу підвищили з 10 млн. грн. до 10 млрд. грн., а обмеження щодо кількості працівників – зняли. Податок становить 2% від обігу незалежно від виду діяльності та пільга не стосується підприємств, що займаються продажем підакцизних товарів, організацією грального бізнесу, а також видобуток та реалізацію корисних копалин [1].

Фізичні особи підприємці 2-3 груп отримали дозвіл не сплачувати єдиний соціальний внесок за мобілізованих працівників. Такі суми будуть сплачені коштом державного бюджету. З 1 березня і до припинення воєнного стану підприємці 1-3 груп не сплачують єдиний соціальний внесок за себе. Благодійна допомога, надана учасникам бойових дій та особам, які живуть на території бойових дій, не оподатковується податком на доходи фізичних осіб. Також не оподатковується податком на доходи фізичних осіб вся нецільова благодійна допомога особам, які постраждали внаслідок збройної агресії росії.

Митним кодексом встановлено акциз на бензини, важкі дистиляти та скраплений газ у розмірі 0 євро за 1000 літрів. Ставку податку на додану вартість для ввезення пального знизили з 20% до 7% [1].

Однією із змін є звільнення платника податку від відповідальності за неможливість своєчасно виконати свої податкові обов'язки, своєчасно сплати податки, так і в частині подання звітності, що передбачено Законом No 2118 до Податкового кодексу України. Обов'язкове виконання зобов'язань зі звітування перенесено на термін трьох місяців після закінчення воєнного стану [2].

Внесені зміни і в окремі форми звітності. Так з 15.03.2022 почала діяти нова форма «Податкової декларації з податку на прибуток». Найбільш знаковою є часткове зупинення системи електронного адміністрування ПДВ і пов'язані з цим неможливість реєстрації податкових накладних і коригувань та формування декларації з ПДВ за

лютий 2022 року без «zareєстрованих» зобов'язань та податкового кредиту. Так, платникам ПДВ за лютий 2022 року при заповненні декларації потрібно податкові зобов'язання та податковий кредит формувати на підставі zareєстрованих в ЄРПН до 24.02.2022 р. податкових накладних та наявних у платника первинних документів бухгалтерського обліку. І вже за наступні звітні періоди (під час воєнного стану) зобов'язання та податковий кредит мають формуватися на підставі лише наявних у платника первинних документів. Після завершення дії воєнного стану платники зобов'язані забезпечити реєстрацію в ЄРПН всіх податкових накладних, реєстрацію яких було відтерміновано [3].

Всі ці зміни допомогли бізнесу працювати у край важких умовах воєнного часу, але 29 травня 2023 року Верховна Рада України прийняла у першому читанні зміни до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану (законопроект №8401). Зміни направлено на відновлення довоєнного стану системи оподаткування [4].

Зокрема, законопроект пропонує з 01 липня 2023 року [5]: 1) скасувати можливість для ФОП та юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи із застосуванням ставки єдиного податку у розмірі 2 % від суми доходу; 2) скасувати можливість для ФОП платників єдиного податку I та II груп не сплачувати єдиний податок; 3) відновити проведення документальних перевірок. Водночас передбачено, що такі перевірки під час дії воєнного стану проводяться за наявності під час проведення перевірок безпечного доступу до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності та/або є об'єктами оподаткування, а також документів, та іншої інформації, пов'язаної з обчисленням та сплатою податків, зборів; 4) відновити застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства; правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; порядку використання РРО/ПРРО; 5) відновити перебіг строків, визначених податковим законодавством. Законопроект не передбачає підвищення податків та не вводить нові ставки податків. Норми направлено насамперед на повернення податкового законодавства до довоєнного стану.

Відповідно до роз'яснення ДПС, жодних проблем або труднощів не буде лише у підприємців, які були zareєстровані до 1 квітня 2022 року. Такий бізнес буде повернуто на звичайну систему оподаткування автоматично. Водночас новоутворені суб'єкти господарювання переходитимуть зі спрощеної системи з певними особливостями. Новоутвореними вважаються суб'єкти господарювання, які почали вважатися платником єдиного податку третьої групи, починаючи з 1 квітня 2022 року. Таким підприємцям доведеться подавати заяву. У разі зміни ставки єдиного податку заява подається платником єдиного податку третьої групи не пізніше ніж за 15 календарних днів до початку календарного кварталу, в якому буде застосовуватися така ставка [5].

Суб'єкти господарювання, які були платниками податку на прибуток, але після скасування спрощеної системи з особливостями, мають намір залишитися платниками єдиного податку третьої групи зі ставкою 3 або 5% (за умови відповідності критеріям, зокрема щодо граничного обсягу річного доходу – 7,5 млн грн для третьої групи), мають подати до контролюючого органу дві заяви. Крайній строк подачі одного – також

15 червня: у першій необхідно заповнити пункт 5.5 «Відмова від спрощеної системи оподаткування»; у другій (яку необхідно подати за 15 календарних днів до початку III кварталу 2023 року) – заповнити пункт 5.1 «Обрання або перехід на спрощену систему оподаткування» з 01.07.2023 та підпункт 5.1.1, у якому зазначити третю групу та обрану ставку єдиного податку залежно від реєстрації платником ПДВ [5].

Одна з причин, чому влада хоче скасувати пільги, – вимога міжнародних партнерів, зокрема МВФ. Крім того, у межах співпраці з фондом Україна взяла на себе зобов'язання не лише повернути довоєнне оподаткування, а й не створювати нових пільг чи винятків, які б зменшували податкову базу [5]. Водночас принцип стабільності податкового законодавства об'єктивно унеможливило належне запровадження ні з липня, ні з серпня 2023 року пропонуваного законопроектом змін. Вимоги стабільності прості та зрозумілі: не змінювати елементи податку пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду; не змінювати податки, їх ставки, а також податкові пільги протягом бюджетного року [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» No 2120-IX від 15.03.2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення 12.07.2023 р.).

2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX від 03.03.2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text> (дата звернення 14.07.2023 р.).

3. Клименко М. «Бухгалтерський облік під час війни: що буде зі звітністю та як оптимізувати податки» / Микола Клименко // Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета online» – URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/buhgalterskiy-oblik-pid-chas-viyni-shcho-bude-zi-zvitnistyu-ta-yak-optimizuvati-podatki.html> (дата звернення 16.07.2023 р.).

4. Податкова вже надала роз'яснення, як бізнес повертатимуть зі спрощеної системи оподаткування. Економічна правда. – URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/15/701199/>

5. Відновлення довоєнного стану системи оподаткування: Верховна Рада прийняла у першому читанні зміни до законодавства. Децентралізація. – URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16658>

6. До уваги юридичних осіб – платників спрощеної системи з особливостями оподаткування! Державна податкова служба України. – URL: <https://tax.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/683581.html>

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

*Барбаш Валерія,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

КЕЙС-УРОКИ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Світ змінюється, і сучасна освіта постійно змінюється, а ось модернізація освітнього процесу та його удосконалення належить педагогічним працівникам закладів освіти. Саме тому, вчителі повинні увесь час удосконалювати свою педагогічну майстерність, шукати нові способи та методи залучення дітей до освітнього процесу, розвиваючи в учнів не лише ключові компетентності, а й вміння бути в освітньому процесі, набувати нових індивідуальних особливих навичок, бути у темі сучасних подій і вміти чітко та швидко на них реагувати.

Наразі, Україна знаходиться в умовах повномасштабної війни, це беззаперечно впливає і на розвиток освіти в державі. Частина регіонів навчається в офлайн-режимі, частина – в змішаному форматі, а в зонах активних бойових дій, на жаль, виключно в онлайн-форматі. Але не дивлячись на усі труднощі, освітянська спільнота все одно намагається тримати стрій та шукати можливі варіанти підвищення мотивації учнів до вивчення шкільних предметів у будь-яких умовах.

Учні-підлітки, учні старших класів є окремою групою учасників освітнього процесу, які потребують особливого ставлення та підходу. Учні старших класів набувають більшої самостійності в навчанні та прийнятті рішень, мають певний обсяг знань та досвіду, що дозволяє їм більше уваги приділяти складнішим поняттям та темам. Вони здатні до абстрактного та логічного мислення, що сприяє більш глибокому розумінню матеріалу.

В 9-11 класах учні починають задумуватися про своє майбутнє, вибір професії та плани щодо подальшої освіти. Вони мають більше відповідальності за своє навчання та поведінку.

Окрім того, учні старших класів можуть мати різноманітні інтереси та хобі, які впливають на їхній підхід до навчання.

Саме тому, вчителі повинні адаптувати свої методи навчання для учнів старших класів, використовуючи більше інтерактивних методів, проблемне навчання та діалог з учнями. Дана група учнів може бути більш мотивованою до знань, якщо їх зацікавити та включити в активний навчальний процес.

Одним із запропонованих методик є використання кейс-уроків. Кейс-уроки - це особлива форма навчання, яка базується на розв'язанні реальних або вигаданих життєвих ситуацій, проблем або завдань. Вони є ефективним методом активного навчання та сприяють розвитку критичного мислення, аналітичних навичок, творчості та комунікаційних умінь учнів.

У кейс-уроках учні опрацьовують реальні або умовні ситуації, які можуть бути пов'язані з різними аспектами навчальної теми. Вони мають аналізувати інформацію, робити висновки, розв'язувати проблеми та приймати рішення, використовуючи свої знання та навички.

Використання цього методу є вкрай ефективним у старшій школі. На уроках біології методику кейс-уроків можна використовувати вивчаючи різні теми, наприклад: «ГМО: їх переваги та недоліки», «Хімічний склад клітини», «Походження та історичний розвиток життя», «Клітинна інженерія», «Рациональне харчування – основа нормального обміну речовин», «Ріст і розвиток клітин. Фактори, що впливають на них» тощо.

Кожна обрана вчителем тема, має містити проблемне питання та ряд кейсів щодо теми. Учні за допомогою вже раніше набутих знань, умінь та навичок, а також власного досвіду та додаткових джерел намагаються розв'язати кейси, запропоновані вчителем і після того, представляють результати своїх напрацювань протягом певного часу - усьому класові.

Така робота на уроці буде ефективною як в онлайн, так і в офлайн-середовищі. Учні навчаються змістовно висловлювати свої думки, ефективно працювати у групі та представляти свої результати роботи на загал. Під час представлення напрацювань своєї команди можна запропонувати учням виступити у форматі пітчингу, що дозволить їм не лише презентувати свої результати роботи, а й структуровано, за відносно невеликий проміжок часу гарно подати роботу своєї команди, захищаючи її та аргументуючи.

Освітній процес потребує чималих зусиль зі сторони педагогів, задача освітянського строю – зацікавити старшокласників до вивчення біології, в неприродних умовах, спонукати їх до розвитку та мисленнєвих дій, бо саме за розумною інтелектуально розвиненою, вміючою критично та креативно мислити нацією – майбутнє нашої держави!

Бондаренко Денис Романович,
здобувач 3 курсу III освітньо-наукового рівня
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
учитель математики Харківської гімназії №12
Харківської міської ради Харківської області
mathhg2020@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6602-5337>

КОМПОНЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Реформування сучасної системи освіти, стрімкі тенденції розвитку суспільства диктують нам зміни пов'язані із випускником закладу загальної середньої освіти. Глобалізаційні процеси у державі дають поштовх для дослідження існуючого стану інновацій у школі та вимагають пошуку шляхів для продукування принципово нових ідей. Реформа Нової української школи вимагає від педагогів формування у дітей творчих здібностей, компетентностей, які їм знадобляться упродовж всього життя та готовності до змін у своїй майбутній професійній діяльності, а значить бути готовим до інноваційної діяльності.

Масштабні зміни у сфері інновацій стали предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів. Незважаючи на короткий термін цілеспрямованого розвитку освітньої інноватики, у нашій педагогічній науці та практиці у цьому напрямі зроблено вже досить багато.

Загальні проблеми педагогічної інноватики досліджено у роботах В. Взятишева, Є. Вінолавної, І. Корнілової, А. Ладун, Ю. М'якотіна, В. Нікітаєва, В. Паламарчук, О. Попової, В. Пріякова, В. Сірієвського, В. Шукшунова, А. Чернюк, Б. Чижевського та ін. Проблему впровадження інноватики у освітній процес закладів загальної середньої освіти досліджували такі науковці, як: Л. Березівська, Л. Даниленко, П. Шемет, Р. Чуйко та ін., тенденції управління інноваційними процесами докладно викладені у працях В. Гінзбурга, О.Козловської, О. Сидоренка, В. Скар та ін. Науковий пошук у напрямку вирішення проблем підготовки вчителя до інноваційної діяльності висвітлено у роботах І. Авдєєва, Н. Клокар, О. Козловської, Є. Макогон. Зарубіжний парадигмі інноватики присвячені роботи К. Ангеловські, Х.Бернет, Дж. Баєт, Д. Гамільтон, Н. Гросс, Р. Карлсон, М. Майлз, А. Хаберман, Р. Хейлок, Д. Чен, Р. Едем та ін., які здебільшого аналізують та розкривають сутність управління інноваційними процесами; організації змін та нововведень в освіті; умов, необхідні для життєдіяльності, планування нововведень та способи їх реклами.

Осмисливши педагогічний дискурс з питання інноватики, як складової глобальних змін у системі освіти, ми дійшли висновку, що проблема компонентів інноваційної діяльності школярів раніше досліджена не була.

Цілі та завдання інноваційної освіти, прийоми та засоби її здійснення, спираючись не передовий педагогічний досвід, слід розглядати з точки зору її соціальної направленості, з позиції визнання ціннісного ставлення до особистості. Ми

погоджуємося з думкою педагогів-практиків про те, що інноваційна освіта повинна зосереджуватись у найглибших структурах людини, її свідомості, органічно поєднувати із загальнолюдськими цінностями, бути спрямованою, насамперед, на сенс життя, адже саме внутрішнє є джерелом створення уявлення про світ як єдине ціле.

Компонентами сучасного освітнього простору є два типи педагогічних процесів – інноваційні і традиційні. Педагогічна інновація, як зазначають науковці [1; 4; 5] це теоретично обґрунтоване, цілеспрямоване і практико-орієнтоване нововведення, яке здійснюється на трьох рівнях: макро-, мезо- й мікрорівні.

✚ На макрорівні інновації відбуваються у всій системі освіти й зумовлюють зміни її парадигми. Як правило, вони є наслідком змін, що відбуваються в суспільстві (країні, світі, соціумі). Трансформація індустріальної цивілізації у постіндустріальну переорієнтовує запити суспільства в усіх сферах життя, змінюючи тим самим тип культури.

✚ На мезорівні інновації здебільшого спрямовані на модернізацію освітнього середовища регіону, конкретних закладів загальної середньої освіти, а також на створення нових закладів загальної середньої освіти на базі нових концептуальних підходів.

✚ На макрорівні впровадження інновацій передбачає укладення нового змісту як окремого навчального курсу, так і їх блоку (наприклад, екологічних або гуманітарних); відпрацювання нових способів структурування освітнього процесу; а також розробку нових технологій, форм і методів навчання.

Варто зазначити, що визначення компонентів інноваційної діяльності учнів у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу повинна спиратися на: обізнаність учнів щодо актуальних напрямів досліджень в сучасній теоретичній та експериментальній науках; вільне володіння математичним апаратом під час з метою кількісного та якісного аналізу інноваційної діяльності; володіння методами, що формують наукову дисципліну, знаннями їх закономірностей і готовність впроваджувати знання в практичну діяльність; уміння чітко формулювати сутність досліджуваної проблематики (виділення мети, об'єкту, предмету, робочої гіпотези, завдання дослідження, планування експерименту); уміння теоретично обґрунтувати і в рамках експерименту перевірити основну ідею досліджуваної проблематики; уміння провести аналіз результатів своєї інноваційної діяльності та зробити певні висновки [5].

Спираючись на думку науковців, можна визначити наступні способи взаємодії вчителя і учня в інноваційній діяльності:

- 1) використання і опора на попередні знання учнів та вирішення проблем (завдань);
- 2) активна взаємодія вчителя та учня з визначення певних особливостей організації інноваційної діяльності за допомогою аналогій;
- 3) створення для учнів таких умов для надання можливостей щодо проведення власного інформаційного пошуку;
- 4) забезпечити учнів можливостями для презентації отриманих результатів і обов'язково висвітлити значущість їх результату інноваційної діяльності [1].

На основі [2; 3; 4] ми виділили наступні компоненти інноваційної діяльності учнів таблиця 1.

Дотримуючись усіх компонентів, під час організації інноваційної діяльності, педагогічні працівники мають можливість розкрити інноваційний потенціал дитини та сформувати в неї готовність до інноваційної діяльності.

Таблиця 1

Компоненти інноваційної діяльності школярів

Назва компонента	Сутність компонента
Проектувальний	передбачає уміння, навички та здатність виявляти та формувати проблеми, визначати об'єкт та предмет дослідження, формулювання мети та гіпотези дослідження, визначати основні поняття;
Інформаційний	передбачає володіння відповідними методами збирання даних відповідно до певних гіпотез, створення значної емпіричної бази даних, опрацювання різноманітних джерел, повідомлень тощо;
Аналітичний	передбачає підбір і використання універсальних та спеціальних методів дослідження, розвинуте логічне мислення, творчі здібності і здатності (інтуїція, здатність до інсайту, відкриття, продуктивне мислення);
Практичний	передбачає створення, передачу та упровадження результатів дослідження у практичну діяльність

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження дало змогу узагальнити деякі питання інноваційної діяльності учнів, а саме складових її компонентів. Організація інноваційної діяльності учнів відбувається у цілеспрямованій діяльності, що планується учителем відповідно до її компонентів. Також зазначимо, що інноваційна діяльність повинна здійснюватися цілеспрямовано та системно, а на кожному етапі учень повинен представити, у вигляді переліку, алгоритм складових дій. Управління інноваційною діяльністю школярів повинно бути здійснене учителем відповідно до її компонентів. Учитель повинен стимулювати учнів застосувати засоби інноваційної діяльності та наголошувати на важливості таких засобів. У процесі організації інноваційної діяльності необхідно приділяти значну увагу мотивам діяльності, знанням та вмінням, що забезпечують результативність. Під час організації освітнього процесу необхідно надавати перевагу засобам інноваційної діяльності школярів, і реалізовувати її не тільки через зміст знань, але й використовуючи цілеспрямоване озброєння школярів методами здобуття принципово нових знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюшина М. В. Психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: дис. д -ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2011. 604 с.
2. Бухнієва О. А. Підготовка аспірантів до інноваційної діяльності у вищому навчальному: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2011. 311 с.
3. Карамушка Л. М. Психологічні умови підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації: монографія. Київ : Просвіта, 2011. 226 с.
4. Фомкіна О. Г. Удосконалення методики навчання математики в економічному вузі: шляхи, форми і засоби, перспективи : монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 90 с.
5. Яцько О. М. Комп'ютерно орієнтована методична система навчання інформатики майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 321 с.

Булакевич Аліна Олександрівна,
*вчитель початкових класів,
Ківерцівський ліцей № 4
Луцького району Волинської області
м. Ківерці, Волинська область.*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Опрацювання, аналіз і синтез лінгводидактичної теорії з проблеми формування мовно-літературної компетентності молодших школярів дали змогу з'ясувати, що в методичній системі навчання української мови виокремлюють компоненти, які взаємопов'язані між собою та утворюють цілісність, – мета й завдання, підходи до навчання, зміст, процес навчання, принципи, форми, методи, прийоми, засоби та результати навчання. Важливим для дослідження є аналіз і врахування основних дидактичних та лінгводидактичних підходів до навчання української мови задля формування мовно-мовленнєвої компетентності в учнів початкової школи. Підхід до навчання – одна з основних лінгводидактичних категорій, що посідає найвищий щабель з-поміж інших понять і реалізується сукупністю принципів, форм, методів, прийомів і засобів навчання.

Мета наукової розвідки – розкрити сучасні підходи діяльнісного підходу в освітньому процесі Нової української школи.

Передусім уточню, як поняття «підхід» потрактоване в лексикографічних і лінгвометодичних дослідженнях. За Великим тлумачним словником, *підхід* – це «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь» [1, с. 969].

У педагогіці Г. Селевко трактує це поняття як методологічну орієнтацію вчителя, який спонукає школярів до використання певної характерної сукупності взаємопов'язаних ідей, понять і способів педагогічної діяльності, доводячи, що воно є комплексним і до його складу входять три компоненти: основні поняття, що використовуються в процесі навчання; принципи як вихідні положення чи головні правила здійснення педагогічної діяльності; методи й прийоми структурування освітнього процесу.

Н. Голуб переконує, що підхід – світоглядна категорія, яка «відображає соціальні настанови суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості; як глобальна й системна організація й самоорганізація освітнього процесу; як стратегія навчання, що поєднує в собі методи, форми, прийоми навчання» [2, с. 2].

С. Омельчук трактує поняття «підхід» як найвищий щабель в ієрархії лінгводидактичних категорій, що об'єднує інші категорійні поняття. Учений розглядає «підхід» як методологічну категорію лінгводидактики, що позначає складне багатовимірне явище, системну сукупність якого становлять принципи, технології, методи, прийоми, засоби й форми навчання, яке характеризується концептуальністю,

процесуальністю, системністю, керованістю й дієвістю [3, с. 3–4]. Дослідник спроектує «підхід» на різні сфери застосування: «підхід є категорією філософською, підхід до навчання – терміном педагогічним, підхід до навчання мови – терміном методичним (лінгводидактичним)», а також подає класифікацію та предметний показник підходів до навчання української мови [3, с. 5–6]. С. Омельчук зауважує, що українська методична наука й практика оперує понад 40 видами підходів до навчання мови, які зазнають змін, оновлюються й удосконалюються та вимагають наукового обґрунтування й розроблення методичного супроводу для ефективного втілення їх у практику навчання. Підходи до навчання дослідник об'єднав у тематичні групи:

1) за способом суб'єктної організації навчальної діяльності (з погляду суб'єкта навчання мови) – діяльнісний, індивідуальний, компетентнісний, особистісний, особистісно орієнтований, особистісно діяльнісний підходи;

2) за способом організації засвоєння навчального матеріалу з мови – дедуктивний, диференційований, індуктивний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, системний, системно-лінгвістичний (системно-мовний);

3) за характером добору й подання лексико-граматичного матеріалу – професійно спрямований, соціокультурний, текстоцентричний, текстоцентрично-дискурсивний, функційний, функційно-стилістичний;

4) за новизною – традиційні й інноваційні (дослідницький, компетентнісний, крос-культурний, аксіологічний, інтегрований, синергетичний (системно-синергетичний)) підходи [3, с. 7].

У межах дослідження визначають лінгводидактичний підхід як провідну наукову ідею, опорну методичну категорію, що визначає систему навчання й способи організації навчального матеріалу як системно-інтеграційний комплекс взаємопов'язаних принципів, форм, методів, прийомів навчання відповідно до конкретної освітньої мети – формування мовно-літературної компетентності здобувачів початкової школи в контексті вирішення завдань Нової української школи.

Аналіз наукових праць засвідчив, що сьогодні в педагогіці й лінгводидактиці вищої школи немає єдиної класифікації підходів до навчання. Так, в «Українському педагогічному словнику» виокремлено індивідуальний, особистісний і системний підходи [5]. У підручниках із педагогіки представлено особистісний, діяльнісний, системний, гуманістичний, ресурсний, синергетичний, психологічний, аксіологічний, компетентнісний та ін. У «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» наголошено на необхідності врахування під час навчання мови діяльнісного, когнітивно-комунікативного, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, функційного, функційно-стилістичного підходів [4].

Аналіз педагогічних і лінгводидактичних джерел дає підстави визначити низку підходів, що стали пріоритетними у формуванні мовно-літературної компетентності молодших школярів: компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, особистісно орієнтований, системний, синергетичний, текстоцентричний, аксіологічний, соціокультурний.

У ході дослідження *компетентнісний підхід* було реалізовано під час спільної, взаємозагальної роботи вчителя й учнів, за якої перший координує й спрямовує освітній процес, є мотиватором, створюючи проблемні ситуації й демонструючи

неординарні способи їх розв'язання, тим самим спонукаючи учнів брати активну участь у процесі навчальної діяльності. Ключовими поняттями цієї освітньої парадигми є компетентності й очікувані результати навчання, де зміщено акценти зі здобування знань на формування компетентностей як основного результату здобуття освіти.

Діяльнісний підхід передбачає спрямування освітнього процесу на виконання різноманітних видів діяльності, під час яких учні здобувають знання, набувають діяльнісного досвіду, формують уміння взаємодіяти зі світом, суспільством та іншими людьми.

Комунікативно-діяльнісний підхід спрямований на формування мовно-мовленнєвої компетентності в здобувачів початкової освіти – здатності користуватися мовою залежно від конкретної ситуації спілкування, а відповідно засвоєння мови відбувається безпосередньо в процесі комунікативної (реальної чи модельованої) діяльності задля оволодіння комунікативними вміннями й навичками.

У контексті дослідження *особистісно орієнтований підхід* уможлиблює проектування процесу формування мовно-літературної компетентності молодших школярів в аспекті спрямування на особистісний розвиток учнів під час навчальної діяльності з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей кожного суб'єкта освітнього процесу, його потенційних здібностей до навчання, прагнення до самовдосконалення. Означений підхід створює умови для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у формуванні мовно-літературної компетентності здобувачів початкової освіти Нової української школи.

Системний підхід надає можливість сприймати й досліджувати процес формування мовно-літературної компетентності молодших школярів як систему, єдине ціле в усій її складності, з усіма зв'язками і змінами, дає можливість структурувати цей процес і виділяти в ньому складові компоненти, їх системоутворювальні зв'язки й відносини; визначати, що в системі є стійким, а що змінним, головним і другорядним.

Синергетичний підхід дає змогу розглядати процес формування мовно-літературної компетентності молодших школярів як систему, що є відкритою і здатною до самоорганізації та саморозвитку.

Текстоцентричний підхід передбачає використання тексту як основного дидактичного матеріалу, засобу засвоєння мови, створення власних висловлювань (текстів) у конкретній мовленнєвій діяльності. Робота з текстом охоплює два аспекти: аналіз готових текстів і створення власних висловлювань різних типів, стилів і жанрів мовлення. Молодші школярі повинні вміти аналізувати, інтерпретувати, досліджувати і створювати різностильові тексти змістовно, аргументовано, структурно чітко й послідовно, дотримуючись пунктуаційних і орфографічних норм української літературної мови.

Аксіологічний підхід у контексті обраної проблеми дослідження дає змогу розглядати формування мовно-літературної компетентності учнів початкової школи крізь призму ціннісно-смыслового ставлення особистості до української мови як обов'язкової норми кожного свідомого громадянина.

Важливим у процесі формування мовно-літературної компетентності учнів початкової школи є *соціокультурний підхід*, який зорієнтовує молодших школярів на цілісне уявлення про мову як національно-культурний, соціальний феномен. В основу *соціокультурного підходу* покладено розуміння того, що становлення мовно-

літературної компетентності учнів початкової школи неможливе без урахування рівня духовної, інтелектуальної та особистої культури, поваги до рідної мови, соціальних умов, комунікативного середовища.

Отже, результати теоретичного пошуку підтверджують доцільність формування мовно-літературної компетентності учнів початкової школи на засадах компетентнісного, діяльнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, системного, синергетичного, текстоцентричного, аксіологічного, соціокультурного підходів у різних методичних комбінаціях та з домінуванням компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, системного та текстоцентричного. Описані підходи, що реалізуються у єдності з принципами, методами та прийомами, інноваційними технологіями навчання української мови сприяють ефективному формуванню мовно-літературної компетентності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел]. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1728 с.
2. Голуб Н. Особливості діяльнісного підходу у процесі навчання української мови в основній школі. Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, № 2 (20), 2015. URL: <https://goo.gl/BNRgno> (Дата звернення: 23.07.2023).
3. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгвістичної науки. Українська мова і література в школі. 2013. № 2. С. 2–8.
4. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник. / [за ред. М. І. Пентилюк] [О. М. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко та ін.]. Київ : Ленвіт, 2015. 149 с.
5. Термінологічний словник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/slov.htm (Дата звернення: 23.07.2023).

Мхитарян Ольга Дмитрівна,
*к. пед. н., доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО ЧИТАЧА В УМОВАХ ПРОФІЛІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Реформування вітчизняної освіти під назвою «Нова українська школа», зумовлене активізацією світових процесів культурної та інформаційної глобалізації, насамперед передбачає переосмислення завдань, модернізацію змісту, оптимізацію методики та пріоритет результативності навчання й на уроках літератури. Оскільки художній твір є умовною моделлю духовності, осягнення якої дає читачеві можливість певною мірою «піднятися» до рівня митця та його морально-етичного ідеалу, актуалізується проблема глибшого усвідомлення словесниками сутності змін щодо формування в учнів читацької компетентності у зв'язку з перебудовою школи, зокрема під час профілізації літературної освіти.

Специфіку формування читацької компетентності учнів окреслено О. Ісаєвою, Л. Мірошніченко, С. Паламар, А. Ситченком, А. Фасолею, Л. Фурсовою, В. Шуляром, Т. Яценко, у працях яких уточнено категоріальний апарат проблеми, структуру поняття та методичні умови його реалізації. Водночас проблема шкільного вивчення літератури на профільному рівні, що реалізується через її поглиблене опрацювання, фахівцями (Н. Волошиною, Є. Пасічником, А. Ситченком, В. Шулярем) висвітлюється крізь призму диференціації в навчанні й розглядається як один із напрямів модернізації сучасної школи, що формується з урахуванням інваріантного змісту навчання на загальнодержавному рівні та відповідає освітньому стандарту. Однак досі немає системного дослідження педагогічних умов формування читацької компетентності учнів у ході профілізації, що ускладнює поглиблене вивчення предмета.

Метою пропонованого дослідження є визначення ключових теоретико-методологічних аспектів ефективного формування читацької компетентності школярів у процесі вивчення літератури в школі на профільному рівні.

В умовах термінологічних розбіжностей у тлумаченні опорних понять проблеми наукового пошуку, дотримуємося позиції науковців [3], відповідно до якої *компетенція* співвідноситься з характеристиками, набутими учнем у процесі вивчення окремого навчального предмета (предметна компетенція), а *компетентність* – з метаякостями, що складають ключову компетентність. Компетентнісна освіта спрямовується на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані *ключова* (базова), *загальнопредметна* і *предметна* (галузева) компетентності, тому *читацьку компетенцію* пояснюємо як відчужену від суб'єкта соціальну норму до освітньої підготовки учня, необхідну для його якісної продуктивної діяльності в сфері читацької діяльності. Натомість *читацькою компетентністю*, за висновками більшості вчених, називаємо набуту в процесі навчання літератури інтегровану здатність школяра, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які цілісно реалізуються в процесі практики.

У компетентісно зорієнтованому навчанні спираємося на висновки фахівців про комплекс специфічних *особистісних, когнітивних, естетико-комунікативних та ціннісних* механізмів читацької компетентності, спрямованих на організацію та реалізацію ефективної естетичної взаємодії реципієнтів із художнім текстом. Тлумачачи предметну компетентність як читацьку, за Т. Яценко, у її будові виділяємо сукупність таких предметних компетенцій, як-от: *загальнокультурна, власне читацька, ціннісно-світоглядна, комунікативно-мовленнєва, інформаційно-комунікаційна* [7, с. 253–254]. Відтак успішний результат становлення компетентного учня-читача зумовлюється необхідністю цілеспрямованої уваги словесника до формування кожної з цих літературних компетенцій на всіх ланках педагогічного процесу, до яких зараховуються новий зміст, актуалізовані методи і форми діяльності, її етапи й умови реалізації, результати та їх корекція.

Профіль навчання дидакти визначають як спосіб організації диференційованого навчання, який спрямований на поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів та охоплює таку сукупність предметів: базові, профільні та курси за вибором [2, с. 743]. У формуванні читацької компетентності учнів актуалізується як внутрішня, так і зовнішня диференціація навчання. Перший вид диференціації передусім ураховує суб'єктний досвід кожного учня й передбачає роботу школярів над одним навчальним завданням із різним ступенем педагогічної допомоги в процесі його виконання. Другий вид диференціації розрізняється за рівнями (за здібностями та успішністю учнів у навчанні) та профілями (за інтересами та нахилами до певної професії) [2, с. 211]. Оскільки профілізація як вид диференційованого навчання в сучасній шкільній літературній освіті увиразнилася в навчальних програмах та набула практичної реалізації у предметних курсах і курсах за вибором, ідеться про обов'язкове врахування особливостей допрофільної підготовки, умов і цілей, що обумовлюють вибір старшокласниками профілю навчання відповідно до особистісних предметних орієнтацій і життєвих планів. Важливою умовою успішного майбутнього професійного самовизначення старшокласників є високий рівень особистісного розвитку, сформованість мотиваційної сфери діяльності, наявність розвинутих інтересів та здібностей. У ході визначення освітніх запитів старшокласників в умовах профільного навчання слід враховувати, що учні, схильні до вивчення гуманітарних предметів, характеризуються інтелектуальними та творчими здібностями, що виявляються у розвиненій розумовій діяльності, зокрема в оригінальності мислення, вмінні встановлювати послідовні асоціації, проводити логічні аналогії, образно сприймати навколишній світ, чітко формулювати та висловлювати думку. Таких старшокласників вирізняє підвищений рівень розвитку емоційної сфери, художнього мислення, багатство лексичного запасу, різноманітність мистецьких зацікавлень (музика, живопис, театр, кіно тощо), здатність до власної творчості, підвищений інтерес до художньої літератури загалом [7, с. 300].

Засадничими для впровадження ідей профільної шкільної літературної освіти є визначені фахівцями педагогічні чинники, серед яких: 1) пріоритет завдань особистісно зорієнтованого навчання, що визначається не накопиченням учнями знань із літератури, а їх індивідуальним сприйманням та глибоким осмисленням; 2) практикування аналітичної роботи у процесі опрацювання художнього твору як методично оптимального виду навчальної діяльності, що спонукає учнів до виконання різноманітних усних і письмових творчих завдань, виявлення індивідуальної оцінки художнього твору, коригування власних суджень щодо прочитаного; 3) урахування культурологічного контексту (твори живопису, графіки, скульптури, музики, театрального мистецтва, кінематографа),

міжпредметних зв'язків («Українська література», «Зарубіжна література», інтегрований курс «Література (рідна і світова)», «Художня культура») як умови цілісного осмислення естетичної цінності творів художнього мистецтва; 4) запровадження інтерактивних (діалогових) форм і прийомів роботи на занятті (диспут, «мозковий штурм», «прес-клуб», «акваріум», асоціативні зображення, рекламні проекти, портфоліо тощо) як навчальної діяльності, що сприяє розвитку критичного мислення учнів; 5) залучення інформаційно-комунікаційних технологій як засобу доступу до навчальної інформації, зокрема в Інтернет-мережі, що підвищують якість презентації та сприйняття навчального матеріалу з літератури; 6) організація науково-дослідної роботи учнів як співпраці суб'єктів навчання, результатом якої є інтелектуальний, творчий продукт процесу дослідження, зміст якого може мати дослідницький або реферативний характер (доповідь, повідомлення, реферат, Intel-проект, робота в МАН України тощо) [7, с. 313–314]. Потужною детермінантою поглибленого вивчення художнього тексту нині стає інтеграція змісту навчання в міжпредметному просторі як одна з ключових ідей реформування української школи. Цінність літературознавчого пошуку учнів у контексті різновекторного діалогу знань і культур передусім виявляється в більшій можливості активізувати їхні морально-етичні аналогії, суспільно-ціннісні орієнтири через естетико-літературознавчі категорії й поняття, наявні у близьких юній свідомості художніх творах.

У процесі профілізації навчання для розвитку *особистісного* компонента читацької компетентності учнів, що виявляється в художніх здібностях, естетичній чуттєвості, творчій уяві учня, здатності до усвідомлення ідейно-емоційної структури художнього твору, сформованості вмінь діалогічного мислення, стратегічне значення має використання компетентісно зорієнтованих завдань, що спонукають учнів до задіяння наявних предметних і загальнонавчальних знань і вмінь, оволодіння новими способами роботи з текстом, пошуку необхідних джерел інформації. Глибшому осягненню означеного поняття слугують визначені вченими дидактичні функції компетентісно орієнтованих завдань, а саме: 1) мотиваційна, тобто зацікавлення учнів можливістю отримати практичний досвід у процесі роботи; 2) створення психологічно комфортних умов для організації і здійснення навчальної діяльності; 3) активізація самостійної пізнавальної діяльності; 4) організаційна, що передбачає наявність чіткого плану дій для розв'язання поставлених завдань; 5) формувальна, завдяки якій засвоюються способи дій, виробляються вміння оперувати предметним матеріалом, залучати здобуті знання і сформовані вміння із суміжних дисциплін, використовувати загальнонавчальні вміння; 6) оцінювальна, що означає констатування рівня сформованості предметної компетентності; 7) світоглядна, яка спрямована на формування в учнів уявлення про цілісну картину світу у взаємозв'язках і взаємозалежностях фактів і явищ із різних сфер, навчальних предметів тощо; 8) особистісна – створення ситуації успіху, що сприяє ствердженню особистістю власного «Я» [6, с. 15–21].

У суспільно-політичних реаліях України домінантою парадигми особистісно орієнтованого профільного навчання має бути цілеспрямоване формування *ціннісних* механізмів читацької компетентності, що водночас відображає специфіку мистецтва слова, яка зумовлює тісну взаємодію питань навчання й виховання на уроках літератури. Змістовий компонент будь-якого художнього твору своїм ідейним спрямуванням так чи інакше здійснює світоглядний вплив на особистість читача. Разом із тим виховна спрямованість літературних творів пояснюється особистісним

характером художнього сприймання, що зумовлюється силою впливу образу, особливо персонажа, який подає читачам приклад для наслідування, унаслідок чого відбувається зв'язок думок і почуттів, виражених у художньому образі, із духовним світом людини, яка сприймає художній твір.

Сучасні педагоги, розглядаючи процес виховання, акцентують на необхідності формування досвіду (моделі) поведінки людини в духовній та соціальній сферах, а також у її стосунках із природою. Ідеться про діяльнісний підхід, завдяки якому вихована людина має механізм самоорієнтації та саморегуляції, в основу чого покладено прийняті нею цінності, ставлення до всього, із чим вона стикається. У процесі вивчення художньої літератури найбільш доцільним виступає метод *системного навчання цінностей*, основні прийоми якого – первинне засвоєння інформації, пояснення і керована дискусія, рольова гра, принагідне навчання цінностей, особливо цікаве у шкільному курсі літератури, коли цінності «подаються дітям не в «чистому вигляді», а в контексті змісту навчальних предметів» [1, с. 491]. Під час поглибленого опрацювання художнього твору виникає необхідність проєктування таких *виховних ситуацій*, що навіюють учням відповідні морально-етичні почуття. Обговорення з вихованцями літературного твору поступово має приводити до усвідомлення духовних цінностей, виражених письменником, формування читацького ставлення до них, що є передумовою засвоєння правил поведінки літературних героїв і, як наслідок, корекції власних уявлень читача про людський ідеал та своє ставлення до його цінностей. Це зорієнтовує на використання на уроках літератури проблемного навчання, методом і формою якої є проблемна ситуація, що викликає певне розумове ускладнення й тому служить поштовхом до активної мисленнєвої діяльності учнів.

Для цілеспрямованого формування *естетико-комунікативного компонента* читацької компетентності, зокрема *загальнокультурної* компетенції учнів, актуалізується питання інтеграції змісту шкільної літературної освіти в міжпредметному просторі як одна із ключових ідей Нової української школи [4, 2021]. Нині інтеграційний потенціал української літератури спрямовується переважно у двох основних площинах: пошук літературно-мистецьких, міжпредметних і методичних аналогій для розроблення методики уроку літератури на засадах рівневої інтеграції (О. Бандура, А. Градовський, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошніченко, О. Ніколенко, В. Шуляр) та створення інтегрованих курсів вивчення предмета (Т. Яценко, І. Тригуб), зокрема мовно-літературних (І. Старагіна, В. Новосьолова та ін.). У ході інтегрованого поглибленого вивчення художнього твору маємо усвідомлювати, що результатом інтеграції є *«інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів»* [5, с. 72]. Це допомагає зрозуміти важливість повноцінної реалізації міжмистецьких зв'язків у процесі вивчення літератури, що не обмежуються лише їх допоміжною функцією, а мають сприйматися як повноцінна художня форма пізнання (за С. Жилою), яка відіграє провідну роль у формуванні загальної культури особистості.

Сукупність міжнаукових, міжмистецьких та методичних міжпредметних зв'язків є потужною детермінантою їх системної реалізації у шкільному курсі української літератури, спрямованою на формування *когнітивного складника* читацької компетентності школярів, що зумовлює технологізацію розвивальних впливів педагога, сутність якої полягає в послідовній організації пізнавальної роботи учнів через типові навчальні дії (за

А. Ситченком), унаслідок чого формуються основні способи їх мислення, забезпечуються умови літературно-особистісного самовдосконалення. Для цілеспрямованого формування *власне читачької, комунікативно-мовленнєвої та інформаційно-комунікаційної* компетенцій учнів передусім актуалізується визначення продуктивних методів, прийомів і форм навчання, добір дидактичного матеріалу. Найперспективнішим у цьому взаємозв'язку спеціалісти (І. Єрмаков, О. Федоренко, Л. Назаренко, Т. Яценко) називають *метод проєктів*, зауважуючи, що в сучасному шкільному вивченні української літератури такий спосіб навчання є одним із найбільш практикованих і методично доцільних. В умовах дистанційного та змішаного навчання, коли одним із провідних факторів ефективності літературної освіти в Новій українській школі стає умотивоване використання цифрових ресурсів, методично доцільним є практикування мультимедійних проєктів, реалізація яких передбачає поєднання індивідуальної, парної та групової навчальної діяльності учнів, сприяючи виявленню їхньої самостійності, творчих здібностей, уміння обирати оптимальні засоби й темпи роботи для досягнення поставленої мети. У зв'язку з активізацією інтеграційних процесів в профільному навчанні літератури звертаємо увагу на такі різновиди навчальних мультимедійних проєктів: літературно-лінгвістичні, літературно-історичні, літературно-етнографічні, літературно-соціальні, літературно-топографічні та літературно-природничі, підготовка яких складається з наступних етапів: 1) вивчення проблеми і визначення технологій для її розв'язання; 2) створення та колективне обговорення пробних мультимедійних презентацій із запропонованого вчителем інформаційного матеріалу; 3) представлення учнями самостійно підготовленої мультимедійної презентації [7, с. 284–285].

Таким чином, ключові теоретико-методологічні аспекти формування читачької компетентності школярів під час профільного вивчення літератури в школі виявляються в реалізації диференційованого, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів та врахуванні культурологічної спрямованості літературної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. І. Вишневський. – Дрогобич : Коло. – 2008. – 566 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – Київ: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія / О. І. Локшина. – Київ: Богданова А. М., 2009. – 404 с.
4. Мхитарян О. Д. Інтеграція навчання як фактор підвищення якості шкільної літературної освіти / О. Д. Мхитарян // Вересень. – № 3 (90). – 2021. Миколаїв : Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2021. – С. 66–79. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.3.2021.06>.
5. Нова українська школа: посібник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. – 206 с. – Режим доступу: <https://inlnk.ru/PmmERp>.
6. Фасоля А. Компетентнісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення / А. Фасоля // Дивослово. – 2014. – № 9. – С. 15–21.
7. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття) : монографія / Таміла Яценко. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 360 с.

Стьопкіна Людмила Дмитрівна,
учитель української мови та літератури
КЗ «Харківський ліцей №12» Харківської міської ради
ludmyla.stopkina@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ТА СКЛАДНОЩІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ НАРОДОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Анотація: Формування творчої та свідомої особистості в сучасній школі має ґрунтуватися не лише на базових знаннях, термінології та понятійному апараті, а й на практичному застосуванні матеріалу, поглибленому залученню в процес навчання для розвитку критичного мислення, усвідомлення реального історичного досвіду українців, істинних цінностей і традицій народу. Сприяти цьому може інтегрований курс, що об'єднує історію, мову, літературу, народознавство, етнографію, фольклор, музичне та образотворче мистецтво, тому буде особливо важливим для здобувачів освіти з тимчасово окупованих та деокупованих територій.

Ключові слова: ефективність освіти, інтегрований курс, народознавство, етнографія, історія, фольклористика, цінності й традиції народу, критичне мислення, формування творчої та свідомої особистості, тимчасово окуповані та деокуповані території.

Пріоритетом розвитку освіти в Україні є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві [1, с.23]. Водночас для розвитку критичного мислення здобувачів освіти необхідно на основі реального історичного досвіду українців демонструвати різницю між шаблонами, «шароварщиною» та істинними цінностями й традиціями народу.

Для цього необхідно запровадити відповідний інтегрований курс, спрямований на необхідність українізації жителів тимчасово окупованих та деокупованих територій. Актуальність цього підходу полягає в тому, що його матеріал об'єднує базові знання з різних дисциплін (історії, мови та літератури, музичного та образотворчого мистецтва), але подається не у формі лекцій, а як робота над творчим проектом. У такий спосіб діти матимуть змогу об'єднуватись у групи, співпрацювати, поглиблювати знання з народознавства, етнографії, історії, фольклористики. Також курс допоможе закласти основи критичного мислення здобувачів освіти, а саме: усвідомлювати проблему, діалектичний зв'язок між суперечностями; доводити — добирати прийнятні, відповідні та несуперечливі докази; знаходити контраргументи; помічати факти, що суперечать власній думці; обґрунтовувати; оцінювати — співвідносити об'єкт дослідження з певною системою цінностей (існуюче з належним); вибирати одну із багатьох альтернатив; усвідомлювати обмеження, що накладаються на висновок (істинність висновку за певних умов); використовувати різні критерії та контексти, спростовувати (принцип фальсифікації), узагальнювати, висувати гіпотези, робити висновки [2, с.14], враховуючи реальний історичний досвід українського народу. Усі ці компетенції здобувач освіти має отримати на вищезазначеному інтегрованому курсі, який має певні особливості та складності впровадження. Розглянемо кожен з них детальніше.

«Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани»[3] - цей вислів М.Т. Рильського закарбувався в пам'яті кожного. Виховуючи гідного громадянина, всебічно розвинену особистість, враховуючи вікові та психологічні особливості здобувачів освіти, необхідно враховувати не лише історичний досвід українців, сповнений періодів поневолення та гноблення, знати народознавчу термінологію та володіти понятійним апаратом, а й давати можливість зрозуміти характер, темперамент прашчурів, мати реальне обґрунтування емпіричних даних та відомостей. Практичне використання здобутків народознавства, відтворення сценаріїв народних свят, ігор та розваг, обізнаність із народними промислами, традиціями, звичаями тощо дозволить самостійно оцінювати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, а також освітні проблеми, пропонувати способи їх розв'язання, що дозволяють в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем [4, с.18].

Але не можна не зазначити проблеми в реалізації курсу в сучасній школі:

- додаткові години в щотижневому навантаженні учнів та вчителів з відповідною оплатою робочого часу останніх;
- перекваліфікація або підвищення кваліфікації необхідних фахівців;
- узгодження та затвердження програми курсу;
- проведення просвітницької роботи на тимчасово окупованих (у форматі онлайн) та деокупованих територіях для залучення учасників до курсу.

Відповідно до зазначених перспектив та складнощів стає зрозуміло, що позитивний вплив зазначеного інтегрованого курсу переважає над проблемами, які виникають на етапі його впровадження.

Отже, упровадження в сучасній школі інноваційного інтегрованого курсу, що об'єднує матеріал різних дисциплін та сприяє формуванню творчої особистості, обізнаної не в теорії, а на практиці з основами народознавства, етнографії, історії, фольклору, традицій та обрядів українського народу, допоможе закласти основи критичного мислення, вміння проводити дослідження та робити висновки, узагальнювати набуті знання, проявляти креатив та акторську майстерність, сприятиме всебічному розвитку та національно-патріотичному вихованню здобувачів освіти з тимчасово окупованих та деокупованих територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. Урядовий кур'єр від 04.07.2013 № 117, / № 155 від 29.08.2013. 37 с.
2. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії / С.О. Терно: [посібник для вчителя]. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 70 с.
3. М.Рильський. Офіційний сайт Хмельницького національного університету URL: https://tksv.khmnu.edu.ua/kto_neznaje_svogo_minulog_toi_ne_varty_maibutnogo/ (дата звернення: 20.07.2023)
4. Силабус навчальної дисципліни. Методика викладання народознавства в школі. Освітньо-професійна програма. Середня освіта (Історія). Івано-Франківськ, 2019. 30с. URL: https://kiu.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/56/2020/02/_Силабус-Методика-викладання-народознавства-в-школі.pdf (дата звернення: 24.07.2023)

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Алексєєнко-Лемовська Л.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін,

Попадинець О.О.,

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін.

Міжнародний європейський університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КУРОРТОЛОГІЇ: ВПЛИВ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ТУРИСТІВ

Туризм та рекреація є важливими аспектами сучасного життя, а їх вплив на психоемоційний стан людей набуває все більшої уваги як у наукових, так і в практичних аспектах. Досліджуючи проблематику методологічного визначення основ формування психологічного здоров'я особистості, зокрема, психологічні аспекти рекреаційної діяльності та курортології в підтриманні психоемоційного стану туристів, перш за все розглянемо поняття рекреації та курортології.

Як відомо, дефініція «рекреація» (в перекладі з грец. *recreatio* – відновлення) несе більше медичне, ніж біологічне, смислове навантаження. Однак, сучасна соціально-економічна система суспільства все більш трансформується в іншу систему, що спрямовується у сферу дозвілля, виникають нові форми рекреаційної діяльності, зокрема, психологічний туризм [1]. Курортологія (від нім. *kurort* – лікувальна місцевість) безпосередньо є розділом медицини, що вивчає лікувальні властивості природних чинників, механізми їхньої дії на організм людини та соціально-гігієнічні умови функціонування системи санаторно-курортних установ [2].

Зважаючи на те, що сучасне суспільство все більше звертає увагу на фізичне та психологічне здоров'я, туризм і рекреація стають популярними способами відпочинку та відновлення сил. Проведені дослідження підтверджують, що рекреаційні активності та курортні послуги можуть позитивно впливати на психічний стан людей, сприяти зняттю стресу, підвищенню настрою та загального самопочуття [3].

Таким чином, рекреація охоплює широкий спектр дозвілля, відпочинку та активних занять, спрямованих на підтримання та відновлення фізичного, психічного та соціального благополуччя людей. Курортологія, з іншого боку, вивчає процеси використання природних ресурсів для оздоровлення, відновлення та реабілітації організму, які можуть бути особливо корисними для туристів, що шукають способи поліпшення свого здоров'я та самопочуття.

Важливо також відзначити роль природного середовища у рекреаційній діяльності та курортології. Курорти зазвичай розташовані в мальовничих місцях, біля морів, озер,

гір, лісів та інших природних об'єктів. Перебування у такому середовищі допомагає релаксувати, забувати про проблеми та насолоджуватися природною красою, що має позитивний вплив на психоемоційний стан туристів.

Наступним важливим аспектом для вивчення є психологічні аспекти туризму та рекреації. Залучення доцільних психологічних методів та практик може сприяти поліпшенню якості відпочинку та рекреаційних послуг, а також допомагати збереженню культурної спадщини в регіонах, де розвивається туризм та курортологія. Психологічні аспекти туризму та рекреації включають:

1. Психологічний аналіз потреб та очікувань туристів – вивчення психологічних аспектів та мотивацій, які впливають на вибір конкретних рекреаційних послуг та курортних місць, що дозволяє підібрати індивідуальні програми і найкращим чином задовольняють потреби та очікування туристів.

2. Розвиток психологічних програм для зняття стресу та підтримання емоційного благополуччя – стрес є невід'ємною частиною сучасного життя, а рекреаційна діяльність є ефективним способом релаксації та зняття стресу. Розробка спеціальних психологічних програм та методів допомагає туристам впоратися зі стресом та покращити їхній психоемоційний стан.

3. Використання позитивної психології – застосування позитивної психології у рекреаційних програмах спрямовується на підвищення загального настрою та задоволення туристів. А відчуття радості, вдячності та задоволення від відпочинку сприяє покращенню якості туристичного досвіду [4].

4. Психологічна підтримка в збереженні культурної спадщини – туристична діяльність безпосередньо впливає на культурну спадщину регіонів, а залучення фахівців галузі психології для розробки програм і практик, спрямованих на повагу та збереження культурної спадщини, націлюється на збереження цінностей та традицій туристичного регіону.

5. Психологічний аналіз споживача туристичних послуг – розуміння психології та поведінки споживача туристичних послуг дозволяє покращити організацію та надання рекреаційних послуг. Застосування психологічних методів дослідження скеровується на виявлення чинників, що впливають на вибір туристичних послуг і дозволяє підвищити їх ефективність.

Окрім цього, важливо враховувати культурні особливості та соціокультурний контекст при впровадженні психологічних практик у рекреаційні програми, оскільки це дозволяє забезпечити більш успішну взаємодію туристів і місцевого населення, а також сприяє збереженню та розвитку культурної спадщини регіону.

Таким чином, використання психологічних методів і практик у рекреаційній діяльності та курортології може сприяти покращенню якості відпочинку та рекреаційних послуг, а також збереженню культурної спадщини й стимулюванню регіонального розвитку. Визначення та впровадження психологічних аспектів у туристичну індустрію може стати ключовим елементом підвищення конкурентоспроможності регіонів і залучення більшої кількості туристів. Перспективу подальших розвідок цього питання вбачаємо у дослідженні особливостей ефективного застосування технологій рекреаційної діяльності та курортології для підтримання психоемоційного стану туристів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мілютіна К. (2022). Психологія рекреаційної діяльності як новий напрямок психологічного дослідження. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Психологія та туризм» (м. Київ, 27 квітня 2022 р.) С. 23-25. DOI: https://tourlib.net/statti_ukr/miljutina.htm.
2. Курортологія / К.Д. Бабов, Т.А. Золотарьова, В.В. Єжов // Енциклопедія Сучасної України. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. DOI: <https://esu.com.ua/article-52032>.
3. Ніколенко О.І., Гамма Т.В., Зарічанська Л.О., Несенчук О.Л., Зінчук Т.О. (2022). Рекреація як соціально-культурне явище, її різновиди та характеристики. *Rehabilitation and Recreation*. № 12. С. 144–149. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2022.12.19>
4. Garcês S., Pocinho M., Jesus S.N., Rieber M.S. (2018). Positive psychology and tourism: a systematic literature. *Tourism & Management Studies*. Vol. 14(3). DOI: <https://doi.org/10.18089/tms.2018.14304>.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

ЛУК'ЯНЮК С.В.,

*старший науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України,
м. Київ*

ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ РАДІОЕЛЕКТРОННИХ ПРИСТРОЇВ: АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ

Повторне виробництво - це важливий процес відновлення після завершення терміну служби виробів, який повертає продукцію до її початкового стану шляхом розбирання, перевірки та заміни деталей. Цей процес має фундаментальне значення для сприяння стійкому розвитку та замкненому матеріальному циклу у виробництві. [1]. На відміну від інших варіантів, таких як переробка та спалювання, повторне виробництво зберігає якість продукту, зменшує забруднення та забезпечує економію коштів [2].

У галузі радіоелектронних пристроїв переробка має величезний потенціал. Це гарантує, що продукти можуть пройти кілька життєвих циклів, перш ніж досягнуть стадії кінця свого життєвого циклу, де переробка стає остаточним варіантом. Цей процес є особливо корисним у капіталомістких і довготривалих секторах, таких як автомобільна, аерокосмічна та залізнична промисловість.

Хоча переробка стикається з проблемами, такими як законодавство та сприйняття споживачами, її переваги з точки зору економічного, соціального та екологічного впливу є значними. Збереження якості продукції, економія енергії та сировини, а також створення робочих місць є одними з помітних переваг.

Щоб заохочувати повторне виробництво, до планування життєвого циклу продукту можна включити такі стратегії, як проектування для повторного виробництва, замкнуті ланцюги постачання та розрахунок часу відновлення виробництва до прийняття рішення. Ці підходи максимізують придатність до повторного виробництва продуктів на етапі їхнього терміну служби.

Актуальність розгляду відновлювального виробництва полягає в тому, що воно пропонує багатообіцяючу можливість для розвитку економіки замкнутого циклу та досягнення цілей сталого розвитку. Застосування стратегій для підвищення можливості повторного виробництва протягом життєвого циклу продукту може призвести до суттєвих переваг для підприємств, навколишнього середовища та суспільства в цілому. [3]

Для успішного відновлення необхідно проаналізувати конкретні фактори протягом життєвого циклу виробу. Рішення, прийняті на різних етапах, таких як початок життєвого циклу (BoL - the beginning-of-life), середній термін служби (MoL - the middle-of-life) і кінець життєвого циклу (EoL - the end-of-life), безпосередньо впливають на

процес відновлення. Щоб визначити ефективні стратегії сприяння переробці, слід розглянути значущі і часто використовувані стратегії. Ці стратегії націлені на конкретні етапи ланцюга постачання, щоб полегшити процеси відновлення та подолати труднощі.

Ефективний і своєчасний збір обладнання із вичерпаним терміном служби (EoL) має вирішальне значення для визначення їх потенціалу для повторного виробництва. Обладнання вважається таким, що відповідає критеріям EoL, коли користувачі його утилізують, і своєчасне його збирання є життєво важливим, щоб уникнути подальшого його погіршення. Існують різні методи збору обладнання EoL з різною ефективністю збору:

1. система збору відходів у центрах переробки з ефективністю збору 75%;
2. існуюча система вивезення з різних пунктів з більш високою ефективністю 80%;
3. збирання домогосподарств «від дверей до дверей», найбільш трудомісткий, але ефективний метод із ефективністю збору 90%.

Збір «від дверей до дверей» забезпечує найкращі результати відновлення, оскільки обладнання залишається незабрудненим. Стимули, як і грошові винагороди, можуть спонукати споживачів повертати електронне обладнання категорії EoL.

Класичний ланцюг поставок (прямий ланцюг поставок) охоплює процеси, в яких беруть участь постачальники, виробники, транспортні компанії, склади, роздрібні продавці та клієнти. Навпаки, зворотний ланцюжок постачання стосується обладнання із вичерпаним терміном служби, які можна повторно інтегрувати за допомогою таких процесів, як повторне використання, ремонт, реконструкція, переробка або повторне виробництво. У нашому випадку увагу слід зосередити на відновленні в замкнутому циклі поставок (CLSC - Closed-Loop Supply Chain), де створення цінності відбувається протягом життєвого циклу продукту. Концепція CLSC поєднує управління ланцюгом постачання з навколишнім середовищем. А взаємозв'язок між прямим і зворотним ланцюгами постачання в CLSC усуває невизначеності, пов'язані з повторним виробництвом, покращуючи потік матеріалів і якість повернення. Однак певні проблеми залишаються, наприклад, фінансові обмеження для виробників оригінального обладнання (OEM - original equipment manufacturers) при створенні CLSC.

Визначення правильного часу для відновлення обладнання із вичерпаним терміном служби також має вирішальне значення, що дає змогу підвищити якість сировини для повторного виробництва. Промислові дослідження показують, що значний відсоток відходів не підлягає переробці та потрапляє у тверді промислові відходи. Тому заздалегідь визначені терміни включають оцінку робочих характеристик обладнання, щоб запобігти досягненню точки, коли повторне виготовлення більше неможливе. Повторне виготовлення слід розглядати як варіант технічного обслуговування, що забезпечує покращену продуктивність і зниження загальної вартості. Ефективність продукту з часом поступово знижується через деградацію компонентів. А отже рішення щодо відновлення повинні враховувати економічні, екологічні та технічні аспекти, зосереджуючись на продуктивності ключових компонентів. У цьому сенсі слід розглядати два основні підходи:

1. змінна продуктивність ключових компонентів: моніторинг життєвих циклів ключових компонентів допомагає визначити ідеальний період відновлення;
2. розрахунок часу відновлення ключових компонентів: аналіз окремих несправностей компонентів і їх впливу на продуктивність продукту є життєво

важливим для ефективного визначення часу відновлення. Здебільшого на практиці для оцінки придатності обладнання та пошкоджень конструкції використовуються такі методи, як онлайн-моніторинг за допомогою різноманітних датчиків.

Зворотна логістика відіграє одну з ключових ролей у впровадженні циклічної економіки, ефективно керуючи потоком сировини, продуктів та інформації від споживання до джерела для відновлення вартості або належної утилізації. Це включає в себе різні процеси, такі як повернення продукту, ремонт, реконструкція, переробка, повторне виробництво та утилізація продуктів із вичерпаним терміном служби. Впровадження реверсивної логістичної мережі є стратегічним рішенням, спрямованим на мінімізацію витрат, максимізацію прибутку, задоволення клієнтів і користь для навколишнього середовища. Зворотні логістичні мережі відрізняються за складністю, починаючи від простих взаємозв'язків і закінчуючи складнішими структурами, які поєднують прямі та зворотні мережі ланцюгів поставок. Для вирішення проблеми мережі, оптимізації ефективності та впливу на навколишнє середовище розроблено математичні моделі. Зворотна логістика значною мірою впливає на відновлення виробництва, особливо щодо часу, якості та кількості повернень на етапі завершення терміну експлуатації. Це робить значний внесок у замкнений матеріальний цикл та зменшує труднощі для відновлювального виробництва. А для забезпечення плавного потоку ресурсів у процесі переробки використовуються удосконалені алгоритми.

Значною проблемою у відновленні є відсутність вичерпної інформації про життєвий цикл продукту, оскільки дані зберігаються різними зацікавленими сторонами протягом життєвого циклу продукту, але часто не передаються через проблеми конкуренції. Однак синхронізація та доступ до цих даних за допомогою планування таких технологій, як інтернету речей та хмарних технологій може принести значну користь повторному виробництву. Для ефективної роботи ланцюга поставок важливим критерієм є забезпечення захисту потоку інформації. Щоб вирішити питання безпеки, запропоноване рішення передбачає створення добре захищеної мережі передачі інформації з обмеженим доступом лише для авторизованого персоналу. Впровадження такої універсальної безпечної мережевої системи могло б революціонізувати четверту промислову революцію та суттєво вплинути на замкнуті ланцюжки поставок, сприяючи процесам відновлення.

Залишковий строк корисного використання (RUL - Remaining Useful Life) продукту відноситься до розрахунку тривалості, протягом якого використана частина або продукт може бути функціональним і придатним для використання. Це допомагає визначити, чи може продукт витримати інший життєвий цикл. Оцінка RUL включає три основні фактори:

1. фізичний RUL: базується на поточному стані продукту, визначеному шляхом простого спостереження;
2. технічний RUL: цей аспект розглядає, чи правильно функціонують основні компоненти продукту, гарантуючи, що він може виконувати свою призначену функцію;
3. економічний RUL: цей фактор стосується продуктів, що генерують дохід, як-от машини для обробки харчових продуктів. Він оцінює, чи може продукт все ще приносити очікуваний дохід.

Система обслуговування обладнання – це маркетинговий підхід, коли виробники обладнання пропонують послуги, що надаються завдяки їхньому обладнанню, замість

того, щоб продавати саме обладнання. Ця система має такі переваги, як налаштування та моніторинг використання обладнання, але при цьому користувачі можуть бути менш обережними у використанні обладнання, оскільки вони не є їх власниками. Однак це полегшує перевірку обладнання, роблячи відновлення основною опцією на етапі завершення життєвого циклу. Прогнозоване відновлення може бути використано, якщо обладнання має пристрої для передачі даних, які сигналізують про необхідність ремонту або відновлення. Прикладом є система спільного використання велосипедів, повербанків, електричних транспортних засобів, тощо, яка використовується у всьому світі, коли користувачі платять за користування обладнанням, не маючи його у власності. Це спрощує збір на етапі EoL і дозволяє оновлювати обладнання. Система обслуговування продукту сприяє екології та повторному виготовленню, як життєздатному варіанту відновлення EoL.

У цьому огляді висвітлюються стратегії пріоритету повторного виробництва над іншими варіантами відновлення після завершення терміну експлуатації. Підкреслюється важливість ролі кожного учасника ланцюжка постачання в системі замкнутого циклу, наголошується на необхідності усвідомлення та дотримання стійких норм на кожному етапі життєвого циклу обладнання. Слід визнати, що зацікавленість усіх сторін має вирішальне значення для побудови надійної та екологічно свідомої системи, яка сприяє сталому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Thierry M., Salomon M., Nunen J., Wassenhove L. Strategic issues in product recovery management. *Calif. Manag. Rev.* 1995, 37, pp.114–135.
2. Hauschild M.Z., Kara S., Ropke I. Absolute sustainability: Challenges to life cycle engineering. *CIRP Ann.* 2020, 69, pp.533–553.
3. Ijomah W.L. Addressing decision making for remanufacturing operations and design-for-remanufacture. *Int. J. Sustain. Eng.* 2009, 2, pp.91–102.

Смєшко Д.Д.,
магістрант кафедри електромеханічних систем автоматизації,
Шевченко М.Р.,
магістрант кафедри електромеханічних систем автоматизації,
Задорожня І.М.,
канд. техн. наук,
доцент кафедри електромеханічних систем автоматизації.
Донбаська державна машинобудівна академія.

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ В ЕНЕРГЕТИЦІ ТА ВИРОБНИЦТВІ НА БАЗІ КОНЦЕПЦІЇ IoT

Стрімке впровадження цифрових технологій в усі сфери життя стало ознакою початку XXI сторіччя. Сьогодні відбувається масштабна цифрова трансформація економіки більшості країн світу, проте в Україні цей процес проходить з поглибленням диспропорцій в системі диджиталізації виробництва і споживання, вимагаючи вдосконалення економічної політики в цій сфері. Відповідно до стратегій четвертої промислової революції цифровізація передбачає впровадження у різні галузі виробництва новітніх технологій і рішень на основі штучного інтелекту, тобто реалізацію концепції «розумного виробництва» на основі промислового інтернету речей, що акумулює фізичне виробництво та операції з інтелектуальними цифровими технологіями.

Інтернет речей (Internet of Things, IoT) в загальному розумінні є мережею цифрових пристроїв, комп'ютерів та сенсорів, які можуть обмінюватися даними через інтернет, що дозволяє реалізувати функції керування та автоматизації процесів в різних сферах життя, забезпечуючи їх ефективність, надійність і безпеку.

Згідно з аналітичними даними американського інвестиційного банку Goldman Sachs у 2016 році світ Інтернету речей складався з 12 млрд під'єднаних пристроїв, у 2022 році кількість підключених пристроїв IoT зросла на 18% до 14.4 млрд по всьому світу, а згідно з прогнозами IoT Analytics у 2025 році ця цифра зросте до 27 млрд, при тому, що вже станом на 2021 рік індустрія IoT оцінювалася приблизно у \$300 млрд [1].

Промисловий Інтернет речей (Industrial IoT, IIoT) – це один з сегментів інтернету речей, що розвивається дуже швидко з точки зору підключених пристроїв та ступеня корисності цих сервісів для виробництва. Цей сегмент традиційно виступає операційно-технологічною базою і об'єднує апаратні та програмні засоби моніторингу фізичних пристроїв, що сконцентровані на оцінці продуктивності, часу безвідмовної роботи, консолідації даних та реакції «відповіді» в режимі реального часу й безпеки системи. Таким чином, IIoT об'єднує операційні та інформаційні технології в сфері діагностичного обслуговування виробничих машин, забезпечує безпрецедентними обсягами даних хмарні інфраструктури, дозволяє реалізувати процедури профілактичного обслуговування нового та використовуваного раніше обладнання,

заходи захисту та безпеки (вимірювання температури, тиску, струму, напруги тощо), експертну оцінку виробничих процесів.

Найбільш актуальними напрямками використання технології Інтернету речей є діагностика електрообладнання та енергозбереження. За допомогою IoT з використанням штучного інтелекту на будь-якому підприємстві можна здійснювати моніторинг стану та реалізувати метод предиктивного обслуговування електрообладнання «за станом», що дозволить виявити поточні проблеми в його функціонуванні та попередити вихід з ладу окремих вузлів шляхом точкового і оперативного «лікування» проблеми в момент, коли вона тільки починає проявлятися, а не проводити загальне технічне обслуговування, яке може бути занадто раннім чи занадто пізнім, або повністю пропустити очікуваний збій. Компанія Schneider Electric розробила та активно впроваджує в різні галузі «рішення» EcoStruxure – це відкрита й функціонально сумісна програмна архітектура та платформа на базі технології Інтернету речей для будівель, центрів обробки даних, інфраструктур і промислових об'єктів, що дозволяє підвищити безпеку, надійність, ефективність, стійкість та зв'язок, забезпечити інновації на всіх рівнях управління за рахунок тісної взаємодії досягнень в галузі IoT, мобільності, технологій отримання даних, хмарних технологій, аналітики та кібербезпеки [2].

В країнах Європи, де постійно працюють над проблемами видобутку та розподілу енергії з різних джерел, використовується окремий термін Internet of Energy (IoE) замість IoT, що вказує на відокремленість напрямку впровадження технології Інтернету речей у розподілені енергетичні системи [3]. Зокрема технологія IoE використовується на всіх рівнях електроенергетичної галузі: від користувача до самої електростанції (автоматична передача показань лічильників, формування та аналіз платежів, усунення технічних проблем, планування профілактичних заходів та ремонтних робіт, моніторинг показників функціонування мережі).

При цьому присутність IoT в електроенергетиці не обмежується традиційним ринком побутового та промислового електроспоживання. IoE також пов'язаний з екологічними складовими – «зеленими» видами електроенергії й електротранспортом.

На вітчизняному ринку пропонується багато рішень на основі IoT для різних галузей промисловості та суспільного життя, з яких можна акцентувати увагу на таких проєктах, як «Цифрова шахта» [4], Smart Metering [5], проєкти з розумного використання ресурсів та моніторингу якості повітря в різних містах України компанії IoT Ukraine [6]. Ринок IoT набирає дедалі більшої популярності, стає модним, пов'язує різні аспекти життя з чимось розумним – Smart-будинки, Smart-транспорт, Smart підприємства і навіть Smart-міста.

Таким чином, перспективи та потенціал IoT – безмежні, проте в реаліях нашої країни вони поки що стикаються з деякими труднощами (особливості збереження великих обсягів даних та забезпечення їх безпеки, конфіденційність даних, необхідність оновлення промислової техніки, дорожнеча та окупність запроваджених рішень), поступове подолання яких дозволить впровадити інтелектуальні системи керування, які швидко навчаються, для прийняття більш ефективних і оперативних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роботизація та конфіденційність. Основні тренди інтернету речей у 2022 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://retailers.ua/uk/news/tehnologii/13092-robotizatsiya-i-konfidentsialnost-osnovnyie-trendyi-interneta-veschey-v-2022-godu>
2. EcoStruxure: IoT – Інтернет речей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.se.com/ua/uk/work/campaign/innovation/overview.jsp#FactsaboutEcoStruxure>
3. Інтернет речей в енергетиці: у чому користь? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hub.kyivstar.ua/news/internet-rechej-v-energeticzi-u-chomu-koristi/>
4. Навіщо в шахті Wi-Fi або як промисловий інтернет речей вперше в Україні «спустився» під землю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dtek.com/media-center/news/zachem-v-shakhte-wi-fi-ili-kak-promyshlennyy-internet-veschey-vpervye-v-ukraine-spustilsya-pod-zemlyu/>
5. Київстар продовжує розвивати мережу для «розумних» пристроїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kyivstar.ua/uk/mm/news-and-promotions/kyivstar-prodovzhuye-rozvyvatu-merezhu-dlya-rozumnyh-prystroyiv>
6. Інтернет Речей Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://iotukraine.com/category/projects-ua/>

О.М. Шевченко,
викладач спеціальних дисциплін,
Г.М. Лучик,
викладач природничих дисциплін.
Київський фаховий коледж прикладних наук

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ, КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ У ФАХОВІЙ ПЕРЕДВИЩІЙ ОСВІТІ

В сучасних умовах обмеження ресурсів та високого рівня забруднення навколишнього середовища відходами виробництва необхідно шукати вихід щодо вирішення актуальних проблем екології, культури безпеки та охорони праці. Всі ці проблеми є не лише актуальними, а й потребують чітко визначення їх місця в системі фахової передвищої освіти.

Безсмітництво або безвідходна технологія – це філософія скорочення продукування відходів, поряд з вторинним використанням та переробкою, покликана зменшити екологічне навантаження на планету шляхом зміни життєвих циклів ресурсів, так, що всі продукти використовуються повторно. Мета «Zero Waste»: щоб сміття не потрапляло на смітники та сміттєспалювальні заводи, а мало життєвий цикл, аналогічний до повторного використання ресурсів в природі [3].

Термін «культура безпеки» вперше з'явився у 1986 році, причиною стала аварія на Чорнобильській АЕС. В процесі аналізу причин і наслідків Чорнобильської аварії, проведеного Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) було окреслено сутність культури безпеки через призму охорони праці, охорони здоров'я та безпеки життєдіяльності людини, що працює на виробництві у різних сферах фінансово-господарської діяльності. Було визнано, що саме відсутність культури безпеки стала однією з причин аварії.

Поряд з цим, варто зазначити, що безпека є одним з показників розвитку та стабільного функціонування соціальних, економічних, технічних, екологічних та інших систем. Тому одним з пріоритетних завдань фахової передвищої освіти, що готує професіоналів для різних галузей економіки, є формування в майбутніх спеціалістів мислення, заснованого на глибокому усвідомленні принципів безпечного перетворення навколишнього середовища та найголовніших цінностей – здоров'я та життя людини [2, с. 5].

Термін «культура охорони праці» – це окремий випадок культури безпеки життєдіяльності як такої. Своєю чергою, культура безпеки життєдіяльності – це система цінностей, переконань, принципів та обмежень, що формується в людини протягом усього життя під впливом виховання, освіти, досвіду і значною мірою визначає безпечність її дій та поведінки за різних життєвих ситуацій [5].

Формування культури безпеки та гігієни праці супроводжує формування особистості. Саме тому навчання в закладах фахової передвищої освіти є найбільш впливовим періодом для майбутніх фахівців з опанування ними компетентностей у галузі культури безпеки та гігієни праці як пріоритетів для професійної освіти [1, с. 377].

Під культурою безпеки праці пропонуємо розуміти високий рівень розвитку системи збереження життя і здоров'я майбутніх фахівців, як в процесі навчання, так і майбутній професійній діяльності. До того ж, освіта повинна бути спрямована зокрема на зниження ризику екологічних та техногенних лих. Зауважимо, що відповідно до чинного законодавства, заклад фахової передвищої освіти визначає порядок вивчення безпекових дисциплін, а не вирішує вибрати чи їх скасувати. Для сучасного рівня розвитку промислових і соціальних технологій вже недостатньо просто високого рівня дотримання правил безпеки, оскільки сьогодні наявна потреба не тільки в знаннях, уміннях та навичках забезпечення безпеки життєдіяльності, а й безпечної реалізації будь-якого виду діяльності, розуміння цілей і наслідків своїх дій для суспільства і навколишнього природного середовища.

У цілому, науковці розглядають «культуру охорони праці» як теорію, яка включає в себе: цінності, уявлення та принципи, які є основою в управлінні системою безпеки праці; систему практичних процедур і поведінкових реакцій, які втілюють і підсилюють ці основні принципи [1, с. 377].

Наразі, Міжнародна організація праці прийняла понад 40 міжнародних трудових стандартів, що безпосередньо стосуються безпеки та гігієни праці. Ці стандарти можна класифікувати як такі: пов'язані з конкретними ризиками; пов'язані з певними секторами і галузями трудової діяльності; охоплюють загальні принципи та результати; мають справу з основними принципами безпеки та гігієни праці; технології; демографічна статистика; сталий розвиток; зміни в організації роботи; попередження нових ризиків; розширення горизонту – зв'язок з громадським здоров'ям; міжнародні трудові стандарти; підвищення ролі урядів та соціальних партнерів, розширення партнерських відносин та інше. [1, с. 377].

При підготовці фахівців із технологій легкої промисловості вивчення проблем безвідходних виробничих технологій є актуальними не лише з точки зору економічного планування витрат, але й щодо питань переробки відходів, їх утилізації. Важливе значення у виробництві одягу чи взуття має культура безпеки та охорони праці, адже технолог працює із різними матеріалами з різних хімічним складом, використовує допоміжні елементи та речовини, утилізує тверді, змішані та рідкі відходи та інше, дотримуючись чинних державних стандартів. Не усвідомлення даних понять, може призвести до технічних проблем, аварій та негативних наслідків для життя та здоров'я працівників і навколишнього середовища.

Отже, з метою формування екологічної свідомості та культури безпеки, а також професійних навичок та вмінь за допомогою інформаційних технологій при вивченні екологічних та безпекових дисциплін особливу увагу слід надавати вивченню процесу безвідходних технологій та безумовності пріоритетів безпеки людини при вирішенні будь-яких завдань, а особливо професійних. По-перше, це вирішує екологічну проблему через механізм зниження відходів або їх відсутність. По-друге – зручна та проста у використанні технологія знижує ризики виникнення небезпечних ситуацій на виробництві.

Формування понять «культури безпеки», «екологічної культури», «охорони праці» у системі фахової передвищої освіти необхідно розглядати, також і у контексті концепції сталого (збалансованого) розвитку суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горноста́й О.Б. Цінність культури охорони праці у виробничому процесі / О.Б. Горноста́й, О.В. Станіславчук О.В. // Науковий вісник НЛТУ України: 2012. – Вип.6. – С. 376 – 381.
2. Кулалаєва Н.В. Формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю: методичні рекомендації / Н.В. Кулалаєва. – Київ: Компрінт, 2019. – 188 с.
3. Сортування сміття, щоб не потонути в ньому / Економічна правда // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/projects/cities/2018/12/19/643607/>
4. International Alliance // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zwia.org/>
5. Юденкова О.П. Культура безпеки та гігієна праці як пріоритети в професійній освіті / О.П. Юденкова // [Електронний ресурс] – <https://lib.iitta.gov.ua/732957/1.pdf>

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Романова Ірина Василівна,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

ПРОБЛЕМАТИКА ОПОВІДАННЯ КАТЕРИНИ БАБКІНОЇ «МОЖЕ НЕ БУТИ ІНШИХ ДНІВ, ОКРІМ ЦИХ»

Оповідання сучасної української письменниці Катерини Бабкіної «Може не бути інших днів, окрім цих» входить до антології «Мое тихе Різдво» від «Видавництва Старого Лева» (2022). Проблематика цього твору обертається довкола питань родини, дому/бездомності, емпатії, війни, вибору, екзистенції тощо. Про зацікавленість авторки складними питаннями буття йдеться в одному з інтерв'ю 2021 року, у якому Катерина Бабкіна влучно зауважила: «...наш світ такий загалом – не подарунок. Який сенс писати не про це?» [2]

На думку Ніни, оповідачки досліджуваного твору, у часи війни Різдво втрачає ореол родинного свята, оскільки «...ну скільки тепер тих, у кого залишиться сім'я, і всі в одному місці, разом, і не в жалобі, й з різних причин одне одного не зреклися чи не зненавиділи» [1, с. 56]. Ситуація втрати власного дому – фізичної та метафізичної – увиразнюється тоді, коли Ніні для заохочення клієнтів треба створити різдвяну атмосферу. Жінка чесно зізнається: «Я не знаю слів, якими це тепер продавати» [1, с. 56].

Оповідачка – українка, що разом із мільйонами людей проживає й переживає російсько-українську війну, гостро реагує на цю межову ситуацію, що вириває кожного зі звичного буття. Незважаючи на повномасштабне вторгнення ворогів, вона має обов'язок – просувати продажі пугівок у будиночки на Різдво (власник комплексу відпочинку – афганець Саша). Прикметно, що він заселив біженок і їхніх дітей у ці номери, бо вони тікали від війни. З іншого боку, Саша як бізнесмен має заробляти гроші – у цьому й полягає основний конфлікт. Вибір складний: або біженці з Попасної, Кременчука, Маріуполя, Херсона, що не здатні платити, або клієнти. Своє вагання щодо цієї ситуації Саша підкріплює фразою, що передає атмосферу загальної дезорієнтації: «Ніхто не знає тепер, що робити, Ніно, і як бути» [1, с. 59]. Власне, війна змушує людину складати такі буттєві іспити, що розкривають внутрішній потенціал особистості – здатність тримати удар, робити надскладний вибір. Ніну як емпатійну людину обпікає таке риторичне запитання: «Біженки! Жінки, діти. Куди він збирається їх діти на Різдво, якщо чекає на продажі, от куди?!» [1, с. 58] Небайдужість до долі тих, хто опинився у скруті через втрату дому, зв'язку з рідними та близькими, – це ідентифікатор людяності, а тому для Ніни вибір на користь морального є очевидним.

Заголовок оповідання Катерини Бабкіної має виразне філософське звучання й, по суті, відображає імперативний характер: в умовах війни особистість повинна жити, намагатися бути щасливою, а значить – реалізувати свій буттєвий проєкт. Таким чином, авторка утверджує вітаїстичну компоненту людського світовідчуття як пріоритетну. Оскільки до антології «Моє тихе Різдво» від «Видавництва Старого Лева» входять інші зразки короткої прози, то перспективними можуть бути розвідки, присвячені аналізу цих творів з огляду на широку проблематику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабкіна К. Може не бути інших днів, окрім цих. *Моє тихе Різдво* [Текст] : коротка проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. С. 56–61.

2. Базів Л. Жити з літератури можна [інтерв'ю з Катериною Бабкіною]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3346826-katerina-babkina-pismennica.html> (дата звернення: 25.07.2023).

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Ihor Voievodin,
*postgraduate student, lecturer at the department of
International and European Law
V.N. Karazin Kharkiv National University*

PRACTICE OF INTERNATIONAL JUDICIAL INSTITUTIONS REGARDING THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENTAL RIGHTS OF INDIGENOUS PEOPLES

Indigenous peoples are among the groups least likely to contribute to environmental degradation, but they are perhaps the most affected by it. Their dependence on land and natural resources makes them one of the most vulnerable categories of people in the world. In view of this, the observance and promotion of the environmental rights of indigenous peoples, especially in the context of climate change, is becoming particularly relevant.

Certain aspects of the rights of indigenous peoples in the environmental sphere have repeatedly become the subject of consideration in international judicial and quasi-judicial institutions. This is confirmed, in particular, by the practice of the UN Human Rights Committee. Communication No. 167/1984 *Lubicon Lake Band v. Canada* of 1984 concerned an indigenous group whose rights had been violated by the development of oil and gas on lands traditionally used by the tribe, resulting in environmental destruction that violated a number of rights protected by the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966. In finding that there had been a violation of Article 27, the Committee referred to historical injustices that contributed to the violation of the rights enshrined in Article 27, which were serious enough to call into question the community's ability to survive (para. 33) [1]. Furthermore, in its General Comment No. 23 on the rights of minorities of 1994 the Committee noted that the right to culture under article 27 takes many forms, including a certain way of life related to the use of land and resources, especially in the case of indigenous peoples, particularly fishing or hunting, and the right to live in reserves protected by law (para. 7) [2].

The practice of the Inter-American Human Rights System mostly concerns the protection of communal land and resources of indigenous peoples in accordance with Article 21 of the American Convention on Human Rights of 1969 (right to property), indicating the importance of protecting the environment and natural resources of indigenous communities as an integral part of their millennia-old traditions [3].

For example, in its judgment in *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua* case (2001) the Inter-American Court of Human Rights states that "the close ties of indigenous people with the land must be recognized and understood as the fundamental basis of their cultures, their spiritual life, their integrity, and their economic survival. For indigenous communities, relations to the land are not merely a matter of possession and production but a material and spiritual element which they must fully enjoy, even to preserve their cultural legacy and transmit it to future generations" (para. 149). In addition, the Court noted that possession of the land should

suffice for indigenous communities lacking real title to property of the land to obtain official recognition of that property and for consequent registration (para. 151) [4].

A few years later, in the 2005 *Jakye Axa Indigenous Community vs Paraguay* judgement, the Inter-American Court recognized that "to guarantee the right of indigenous peoples to communal property, it is necessary to take into account that the land is closely linked to their oral expressions and traditions, their customs and languages, their arts and rituals, their knowledge and practices in connection with nature, culinary art, customary law, dress, philosophy, and values" (para. 154) [5].

In its decision in the case *Indigenous Communities Members of the Lhaka Honhat Association vs. Argentina* (2020) the Inter-American Court ruled that Argentina had violated the autonomous right to a healthy environment, property of indigenous communities, cultural identity, food and water due to the ineffectiveness of state measures to stop activities that harmed these rights, analyzing them for the first time for compliance with the provisions of Art. 26 of the American Convention on Human Rights, which requires states to take measures to achieve the full realization of the rights, set forth in the Convention [6]. The decision ordered specific reparations measures to be taken to restore them, including actions on access to food and water of adequate quality and restoration of forest resources (para. 370 (12)) [7].

One of the landmark cases related to some environmental issues and considered by the African Commission on Human and Peoples' Rights was the case of *the Social and Economic Rights Action Center, et al. v. Nigeria* of 2001, better known as the "*Ogoni case*". The Commission found that Nigeria violated Art. 16 (the right to the best attainable level of physical and mental health) and Art. 24 (the right to a general satisfactory environment favorable to their development) of the African Charter on Human and Peoples' Rights of 1981 due to the pollution of soil, water and air, which had harmed the health of the indigenous Ogoni people. It was established, in particular, that Art. 24 of the Charter imposes the obligation on the state to take reasonable and other measures to prevent pollution and ecological degradation, to promote conservation, and to secure an ecologically sustainable development and use of natural resources [8]. A polluted and distorted natural environment cannot be considered as corresponding to a satisfactory standard of living and development, this failure of the concept of ecological balance is harmful to both physical and moral health [9, p. 88-89].

Between 2012 and 2017, the African Court on Human and Peoples' Rights heard the *African Commission on Human and Peoples' Rights v The Republic of Kenya* case, better known as the "*Okiek case*". Its essence reduces to the fact that in 2009, the Okiek indigenous people, who inhabit the large Mau forest complex, received a 30-day eviction notice from the Kenyan government through the Kenya Forest Service. The government claimed, among other things, that the Okiek community was using the forest improperly in violation of the principle of sustainable development. Although this claim was based on the need to protect the forest, the Okiek argued that their eviction would have significant negative consequences for the community's political, social and economic survival. The Court ruled that the Kenyan government had violated a number of provisions of the 1981 African Charter on Human and Peoples' Rights, including the right to development, and was required to remedy any violations found within a reasonable time and to notify the Court of the measures taken within six months from the date of the judgment (para.2) [10]. In addition, the Court found that the Okiek did not

actively participate in the development and determination of health, housing and other economic and social programs affecting them (para. 139). It is worth noting that the Court's decision emphasized the importance of consultation with all stakeholders (para. 108) [11]. Thus, the Court's decision in the Okiek case confirmed the need to consider and address the environment within the framework of a human rights-based approach.

Conclusion: International judicial and quasi-judicial institutions such as the Human Rights Committee, the Inter-American Court of Human Rights, the African Commission, and the African Court on Human and Peoples' Rights have precedents for ensuring the environmental rights of indigenous peoples. Through the lens of the environment, international judicial bodies have considered a number of cases regarding the protection of their cultural rights (*Lubicon Lake Band v. Canada*), the right to own land (*Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua*), the right to development (*Indigenous Communities Members of the Lhaka Honhat Association vs. Argentina*) and, directly, the right to a healthy environment (*The Social and Economic Rights Action Center, et al. v. Nigeria*; *African Commission on Human and Peoples' Rights v The Republic of Kenya*). The decisions in the above-mentioned cases provided additional interpretation and specification of the provisions of relevant universal and regional acts in the field of human rights protection, such as: the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966, the African Charter on Human and Peoples' Rights of 1981, and the American Convention on Human Rights of 1969, considering them in the context of the protection of the environmental rights of indigenous peoples, which are the key to their survival and development.

REFERENCES:

1. Chief Bernard Ominayak and Lubicon Lake Band v. Canada (CCPR/C/38/D/167/1984): Decision of the UN Human Rights Committee (HRC), 26 March 1990. URL: <https://juris.ohchr.org/casedetails/665/en-US> (date of access: 30.04.2023).
2. UN Human Rights Committee, General Comment No. 23: Article 27 (Rights of Minorities) 1994. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2F20%2F21%2FRev.1%2FAdd.5&Lang=en (date of access: 21.07.2023).
3. Indigenous People's Traditional Knowledge Must Be Preserved, Valued Globally, Speakers Stress as Permanent Forum Opens Annual Session. URL: <https://press.un.org/en/2019/hr5431.doc.htm> (date of access: 21. 07.2023).
4. Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v Nicaragua. Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 31 August 2001. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_79_ing.pdf (date of access: 21.04.2023).
5. Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay. Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 17 June 2005. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_125_ing.pdf (date of access: 22.07.2023).
6. Inter-American Court recognizes the right to a healthy environment of indigenous peoples in first contentious case. URL: <https://www.iucn.org/news/world-commission-environmental-law/202005/inter-american-court-recognizes-right-a-healthy-environment-indigenous-peoples-first-contentious-case> (date of access: 11.07.2023).

7. Case of the Indigenous Communities of the Lhaka Honhat (Our Land) Association v. Argentina. Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 6 February 2020. URL: corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_400_ing.pdf (date of access: 02.04.2023).

8. Case of the Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and Center for Economic and Social Rights (CESR) v. Nigeria (155/96). African Commission on Human and Peoples' rights, Decision of 27 May 2002. URL: <https://achpr.au.int/en/decisions-communications/social-and-economic-rights-action-center-serac-and-center-economic-15596> (date of access: 23.04.2023).

9. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О, 2018. 168 с.

10. Case of the African Commission on Human and Peoples Rights v Kenya (006/2012). African Court on Human and Peoples' Rights, Judgment of 26 May 2017. URL: <https://www.african-court.org/cpmt/storage/app/uploads/public/62b/aba/fd8/62babafd8d467689318212.pdf> (date of access : 12.07.2023).

11. Sibanda Snr O. S. Trade, Human Rights and Environmental Sustainability in Africa with Special Reference to the Extractive Sector. *Human Rights and the Environment under African Union Law*. Palgrave Macmillan, Cham, 2020. Pp. 441-470.

Брусенцева Марія Сергіївна,
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету стратегічних розслідувань,
Плахотний Артем Павлович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
підполковник поліції.
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту здобуття Україною незалежності до сьогодні, істотно змінилося розуміння безпеки та значення стану безпеки: COVID 19, збройна агресія Російської Федерації, низка масштабних кібератак, повномасштабна війна на території України є настільки глобальним викликом, що інтенсивно змінюються, подекуди навіть зливаються, вимагають зміни підходу, принципи формулювання визначення поняття «безпека» та відповідно до методів, заходи щодо його забезпечення. Усвідомлюючи інтенсивність загроз, визнано за необхідне посилити наукові дослідження в галузі прогнозування інших заходів, використовуючи комплексну методіку, з метою максимального захисту суспільства від негативних наслідків реалізації масштабні загрози.

Міністерство внутрішніх справ взагалі та Національна поліція зокрема входять до складу сектору безпеки і оборони України. Сьогодні, поряд з підготовкою та веденням звичайних військових дій, вимагає посилення уваги і обробки проведення комплексу заходів з підготовки до боротьби з силами спецоперацій, диверсійно-розвідувальними силами, мобільними угрупованнями противника, що прорвалися на територію країни, іншими антидержавними збройними формуваннями на всій території країни, а можливо і під час окупації певних територій України [1].

Деякі аспекти взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони закріплені на нормативно-правовому рівні. Так, аналізом правового забезпечення цього питання встановлено, що питання взаємодії та співробітництва у Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 та Законом України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, розглядаються в розрізі побудови стратегічних відносин на міжнародному рівні із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки [2], [3].

конкретного вираження питання взаємодії набуло, наприклад, у наказі Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку» від 10.08.2016 року № 773 [4].

Щодо необхідності розширення та конкретизації правового забезпечення питання взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони

висловлюється більшість науковців. Так, А.В. Долинний вказує, що сучасний стан взаємодії (поліції з іншими суб'єктами публічної безпеки) є незадовільним і потребує узгодження нормативно-правової бази, усунення колізійності норм і вдосконалення чинного законодавства у сфері забезпечення органами поліції публічної безпеки і порядку [5, с. 170].

В.Г. Фатхутдінов вважає, що у чинному законодавстві питання взаємодії між недержавними органами та правоохоронними органами України саме у сфері охорони громадського порядку деталізовано не досить [6, с. 176].

Виходячи із вищевикладеного, можна констатувати, що питання правового регулювання взаємодії підрозділів Національної поліції України з окремими суб'єктами сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану залишається невизначеним та потребує подальшого дослідження саме в окремих аспектах діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони. Незважаючи на це, треба відзначити, що за останні декілька років активно йде процес формування нових тенденцій та напрямів розвитку національної безпеки, що зумовлює подальшу перспективу визначення цього питання.

Так, відповідно до ст. 18 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 визначено, що поліція є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує громадську безпеку і порядок, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також надає визначені законом послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плахотний А. П. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ [Електронний ресурс] / Артем Павлович Плахотний // Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції з нагоди 20-тої річниці створення Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університ. – 2022. – URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA-29.09.pdf#page=214> .
2. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України"– 2021. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.
3. ЗАКОН УКРАЇНИ Про національну безпеку України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241. – 2018. –URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 № 773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16>
5. Безега В.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції як суб'єкта сектору безпеки і оборони : дис. ... канд. юр. наук. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 311 с.
6. Фатхутдінов В.Г. Взаємодія Національної поліції з недержавними суб'єктами щодо забезпечення громадської безпеки. Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. 2018. Вип. 80. С. 174–179.

**Бубнов Богдан Анатолійович,
Чубенко Максим Олександрович,**
*здобувачі вищої освіти 2 курсу н.з. ПД-133
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності.
Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна, старший викладач
кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Порівняння законодавства іноземних держав, з точки зору визначення відповідальності за невиконання рішень винесених судом, дозволить виявити подібні та характерні риси в кримінальному праві України та інших країн, оцінити переваги та недоліки інших законодавчих рішень та взаємодії окремих законодавчих органів. .

Згідно ч. 5 ст. 124, п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України закріплює положення згідно з яким одним із головних принципів українського судочинства є обов'язковість судових рішень.[1] Цей принцип також закріплений в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого законні рішення суду що набрали юридичної сили, є обов'язковими для виконання усіма фізичними та юридичними особами, що знаходяться на території України.[2]

Одною із гарантій дотримання обов'язковості виконання рішень суду є ст. 382 Кримінального кодексу України, положення якої визначає відповідальність за невиконання рішення суду.[3]

Кримінальна відповідальність за дане діяння в загалом передбачена в малому діапазоні європейських країн. Слід зазначити, що КК аналізованих країн не має системи норм, які регулюють відповідальність за невиконання рішення суду (виняток до цього є Кримінальний кодекс Литви). Більше того, деякі з них (Кримінальний кодекс Німеччини, Бельгії) не передбачають відповідальності за відповідне порушення. У свою чергу, вивчивши КК цих країн можна побачити що він передбачає певні норми, що регулюють відповідальність за бездіяльність за невиконання рішення суду, зокрема: невиконання вироку чи рішення суду (ст. 296 КК Латвії, ст. 468 КК Іспанії), ухилення від відбування покарання (ст. 312 КК Латвії), втеча з місця позбавлення волі чи затримання (ст. 310 КК Латвії), відчуження чи приховування майна, що підлягає арешту (ст. 308 КК Латвії), ухилення від арешту або ув'язнення (ст. 242 Кримінального кодексу Литви), ухилення від відбування покарання або заходів покарання, не пов'язаних з позбавленням волі (ст. 243 Кримінального кодексу Литви). [3,4]

Диспозиція Ст. 440 Книги II розділу XIX КК Іспанії має певну специфічну рису, а саме передбачає відповідальність не тільки за невиконання судового рішення, а й за невиконання рішення чи розпорядження державно службовців, які не мають судової влади. При чому суб'єктом такої відповідальності може бути тільки службова особа.[5]

Згідно зі ст. 176-2 КК Естонії умисне невиконання судового приговору або рішення суду при відсутності ознак правопорушень передбачених статтями 121 «Ухилення від виплати аліментів дітям», 122 «Ухилення від сплати аліментів батькам», 176-1 «Ухилення від відбування покарання у виді позбавлення волі» КК Естонії, санкцією до цього правопорушення є накладення штрафу, або арешт, або позбавленням волі на певний строк.[6]

В Молдові навмисне не виконання або ухилення різними способами від виконання судового рішення, якщо ці дії були вчинені пізніше призначення покарання за кримінальне правопорушення, підлягають покаранню або штрафу від 200 до 300 умовних одиниць, або неоплачувана робота на користь суспільства від 150 до 200 годин, або позбавлення волі на строк до 2 років. Відповідно до ч. 2 ст. 320 КК республіки Молдова умисне невиконання або ухилення різними способами від виконання службовою особою обов'язкового судового рішення, а також перешкоджання його виконання, якщо ці діяння скоєні після винесення вироку за проступок, караються або штрафом від 300 до 500 грн, або громадськими роботами на строк від 180 до 240 годин, або позбавлення волі на строк до 3 років, з позбавленням права займати певні посади чи займатися певною діяльністю.[7]

Отже на основі вищесказаного можемо побачити, що законодавство інших країн в сфері відповідальності за невиконання рішень суду відрізняється від Українського. Якщо застосовувати позитивний досвід цих країн в цій сфері можемо чітко сказати що це позитивно скажеться на питанні вирішення цієї проблематики.[8]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 2.12.2021)
2. ЗАКОН УКРАЇНИ Про судоустрій і статус суддів (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545) / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 2.12.2021)
3. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 2.12.2021)
4. Кримінальний Закон Латвії Закон, ухвалений Сеймом 17 червня 1998 року та оприлюднений Президентом держави 8 липня 1998 року (Зі змінами, внесеними станом на 20 червня 2019 року) / URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/ugolovnij-zakon-latvii.pdf> (дата звернення 2.12.2021)
5. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС ЛІТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ / URL: <https://avidreaders.ru/book/ugolovnyy-kodeks-litovskoy-respubliki.html> (дата звернення 2.12.2021)
6. Кримінальний кодекс Іспанії від 23 листопада 1995 р. / URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:aCUx22EuZzoJ:artlibrary2007.narod.ru/kodeks/ispanii_uk.doc+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення 2.12.2021)7.
7. Кримінальний кодекс Естонії від 06 червня 2001 р. / URL: https://www.legislationline.org/download/id/6462/file/Estonia_CC_as_of_2002_ru.pdf (дата звернення 2.12.2021)8.
8. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 року № 985-XV (зі змінами та доповненнями станом на 11.11.2021 р.) / URL:http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (дата звернення 2.12.2021)

Гнедюк Володимир Леонідович,
*науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м.Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У КОНТЕКСТІ КІБЕРБЕЗПЕКИ

На сучасному етапі розвитку кібербезпеки, адміністративно-правове забезпечення цієї сфери має свою особливість. Воно відбувається через встановлення та регулювання адміністративно-правових відносин. Проте, цей інститут має широкий спектр застосування і не обмежується лише нормами щодо захисту та спеціальними процедурами. Нерідко адміністративно-правовий захист об'єктів кібербезпеки сприймається як інструмент «карального» характеру, який базується на положеннях Кодексу України про адміністративні правопорушення [2].

У сфері кібербезпеки, норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) передбачають застосування адміністративних стягнень проти суб'єктів, що порушують законний стан конкретного об'єкта, а саме кібербезпеки. В таких випадках, норми юридичної відповідальності застосовуються до порушників з метою обмеження їх прав і свобод. Ці юридичні механізми є крайнім заходом, що застосовується лише у випадку факту вчиненого правопорушення і спрямовані на правовідносини в даній сфері. Таким чином, інститут адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки має широкий діапазон застосування. Окрім покарання винних осіб, його завдання полягає також у належному виконанні функціональних обов'язків державними органами з метою запобігання подібним ситуаціям та іншим негативним наслідкам [3].

Адміністративні стягнення є інструментом, який застосовується для забезпечення дотримання кібербезпеки та покарання суб'єктів, які порушують встановлені норми та правила в цій сфері.

Адміністративні стягнення в контексті кібербезпеки охоплюють широкий спектр заходів та санкцій, які можуть бути застосовані до організацій, компаній або приватних осіб, що допускають порушення кібербезпеки. Основною метою адміністративних стягнень є запобігання та протидія кіберзлочинності, а також захист інформаційних ресурсів та критично важливої інфраструктури.

Також до адміністративних стягнень можуть належати такі заходи, як вилучення обладнання або програмного забезпечення, що використовується для здійснення кібернетичних нападів або порушення кібербезпеки. Крім того, можуть бути застосовані заходи примусового впливу, які включають блокування доступу до певних інформаційних ресурсів, обмеження прав доступу до комп'ютерних систем або встановлення контролю над діяльністю суб'єкта.

Значення адміністративних стягнень у контексті кібербезпеки полягає в тому, що вони сприяють створенню ефективної системи відповідальності за порушення кібербезпеки. Це дозволяє створити превентивний ефект, тобто суб'єкти, що працюють

з інформацією, будуть більш обережними та вживатимуть необхідних заходів для запобігання кіберзлочинності. Крім того, адміністративні стягнення виступають інструментом демонстрації важливості кібербезпеки та сприяють підвищенню рівня свідомості щодо цих питань у суспільстві.

Окремо варто звернути увагу на попереджувальні адміністративно-правові заходи. Попереджувальні адміністративно-правові заходи в кібербезпеці – це набір заходів, що вживаються для запобігання кіберінцидентам і забезпечення безпеки в кіберпросторі. Ці заходи включають розробку відповідних законодавчих актів, створення правової бази, проведення навчальних заходів та інформаційних кампаній щодо кібербезпеки, аудит систем інформаційної безпеки і розробку механізмів інцидентного реагування. Метою таких заходів є зменшення ризику кібератак і запобігання можливим кіберзлочинам.

Кожна з груп заходів має власне специфічне призначення, проте вони також мають спільні характеристики, які визначаються державним характером і обов'язкові для виконання. Зокрема, адміністративні санкції мають характер покарання, тоді як попереджувальні адміністративно-правові заходи та заходи протидії спрямовані на загальну мету – профілактику правопорушень, зокрема в сфері кібербезпеки. При цьому заходи протидії та попереджувальні заходи, як правило, є характерними для більшості державних органів. Що стосується заходів адміністративних санкцій, то такі повноваження, як правило, надаються лише окремим органам влади.

Ситуація щодо запобігання кіберзагрозам потребує розроблення комплексу ефективних адміністративно-правових заходів, спрямованих на реальне забезпечення кібербезпеки. Попередження правопорушень у кіберпросторі здійснюється, перш за все, органами державної влади правоохоронної й регуляторної спрямованості. Їх правозастосовна діяльність спрямовується відповідно до правових норм чинного законодавства, реалізуючи всю сукупність правоохоронних функцій – попередження, виявлення та припинення, зокрема, і спеціального законодавства, що формує засади запобіжного характеру у механізмі адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки [1].

Висновок. Отже, адміністративні стягнення в контексті кібербезпеки є важливим механізмом регулювання та контролю за додержанням правил та норм в сфері інформаційної безпеки. Вони сприяють попередженню порушень, накладають відповідальність на суб'єктів за їхні дії та допомагають забезпечити стабільність та надійність інформаційного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселова Л. Ю. Адміністративно-правові основи кібербезпеки в умовах гібридної війни: дис. докт. юр. наук: 12.00.07 / Веселова Л. Ю. Одеса, 2021. 500 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Лебедева Г. Ю. Забезпечення кібербезпеки в Україні: адміністративно-правові засади = Ensuring cybersecurity in Ukraine: administrative and legal principles: кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» / Г. Ю. Лебедева; наук. керівник к. ю.н., доц. С. В. Циганок; Міністерство освіти і науки України; Херсонський держ. ун-т, Ф-т бізнесу і права, Кафедра публічного та міжнародного права і правоохоронної діяльності. Херсон: ХДУ, 2020. 96 с.

Наліжний Вадим Віталійович,
здобувач вищої освіти 2 курсу
факультету стратегічних розслідувань,
Плахотний Артем Павлович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
підполковник поліції.
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ВИПАДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

На жаль, на території нашої країни з 24 лютого 2022 ведеться війна, розпочата Російською Федерацією. Наслідки такого явища є неймовірно негативними, наприклад, збільшення кількості нелегальної зброї, масове переміщення населення у більш безпечні місця перебування, здійснення терористичних актів, внаслідок яких страждає цивільне населення тощо. Тому в межах теми нашого дослідження доволі актуально звернути увагу на таке явище як терористичний акт та алгоритм дій правоохоронних органів, а саме поліції, спрямованих на забезпечення безпеки мирного населення.

Для початку, необхідно зазначити власне поняття терористичного акту. Сутність, поняття, причини вчинення терористичного акту є дослідженнями багатьох вчених, таких як у Л. М. Демидової, В. П. Ємельянова, Ю. А. Лапутіна, С. М. Мохончука, А. В. Савченко, М. І. Хавронюка та інших дослідників [4]. Отже, так як за вчинення терористичного акту чинним українським законодавством передбачено кримінальну відповідальність [2], то відповідно поняття терористичного акту визначено власне законодавством у такому нормативно-правовому акті як Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., а саме статті 1 цього Закону визначено: «терористичний акт – це злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 КК України» [1].

Особливо важливим завданням для правоохоронних органів під час виявлення вчинення терористичного акту є забезпечення безпеки осіб, адже це прямий обов'язок держави та її відповідних органів. Тому, відповідно, поліцейські повинні діяти за певним алгоритмом та вживати всіх необхідних заходів для забезпечення особою безпеки та безпеки інших осіб [3].

По-перше, поліцейські після отримання відомостей щодо можливого вчинення терористичного акту повинні з'ясувати місце його вчинення, що надасть можливість попередити його вчинення та зменшення кількості жертв внаслідок його вчинення.

По-друге, у разі вже безпосереднього прибуття на місце вчинення терористичного акту поліцейські та інші правоохоронні органи повинні обмежити перебування осіб на місці події з метою унеможливлення нанесення шкоди життю чи здоров'ю особам, які перебувають поблизу вчинення терористичного акту. Тобто здійснити евакуацію людей.

По-третє, після затримання терористів, тобто правопорушників, поліцейським необхідно здійснити детальний огляд місця події з метою виявлення вибухонебезпечних предметів, боєприпасів.

Наступним та не менш важливим заходом є надання першої домедичної допомоги, до приїзду екіпажу карети швидкої допомоги, постраждалим внаслідок вчинення терористичного акту, якщо такі є [4].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що вчинення терористичного акту передбачена кримінальну відповідальність. Терористичним актом є злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 КК України [1]. Першочерговими діями поліцейських у разі отримання повідомлення щодо вчинення терористичного акту є такі: 1) з'ясування місця його здійснення; 2) з якого джерела отримано такі відомості; 3) при прибутті на місце події здійснити евакуацію людей з метою забезпечення їхньої безпеки; 4) безпосереднє затримання правопорушників; 5) огляд місця події з метою можливого виявлення додаткових вибухонебезпечних предметів; 6) у разі виявлення постраждалих надання невідкладної першої домедичної допомоги [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 18.03.2023)
2. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.03.2023)
3. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
4. Попович О. С. Зарубіжний досвід боротьби з терористичними актами. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки : матеріали міжнар. круглого столу (м. Харків, 18 травн. 2018 р.) / укладачі : Л. М. Демидова, Н. В. Невідома. : Харків : Юрайт, 2018. С. 196–200.

Свистун Максим Ярославович,
курсант 2-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції.
Науковий керівник: **Шинкаренко Інна Олександрівна,**
канд. псих. наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності.
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.

ВПЛИВ ОКРЕМИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПРИЙНЯТТЯ ПЕВНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ СУДДЯМИ

Процес прийняття процесуальних рішень у правовій сфері вимагає від учасників систематичного аналізу, оцінки та вибору найбільш оптимального шляху дії. Однак, відомо, що у такому процесі значний вплив мають психологічні фактори, які можуть суттєво впливати на якість та об'єктивність прийнятих рішень. Актуальність теми полягає в тому, що психологічні фактори можуть бути ключовими елементами, які визначають рішення учасників правового процесу. Розуміння впливу цих факторів дозволить зрозуміти, які механізми та процеси здійснюються під час прийняття процесуальних рішень, а також як їх можна оптимізувати та забезпечити більш високу об'єктивність.

Результати даного дослідження можуть бути корисними для практикуючих юристів, суддів, прокурорів та інших учасників правового процесу, а також для науковців, які зацікавлені у вивченні впливу психологічних факторів на процес прийняття процесуальних рішень.

Сприйняття є першим етапом усвідомлення та розуміння інформації про справу. Процес сприйняття може бути підвержений спотворенням під впливом психологічних факторів. Наприклад, ефект первинного враження може спричинити утворення стереотипів та упереджень щодо окремих сторін справи або судових рішень. Дослідження психологічного впливу сприйняття на прийняття процесуальних рішень набуло значного розвитку [1]. Переконання та психологічні упередження учасників правового процесу можуть впливати на об'єктивність прийняття рішень. Наявність стереотипів, упереджень або недостатньо критичного мислення може призводити до прихильності до однієї зі сторін справи або до систематичних помилок в оцінці доказів [2]. Соціальний контекст і спілкування також мають вплив на процес прийняття процесуальних рішень. Наприклад, вплив колег, громадської думки або статусу учасників правового процесу може впливати на нейтральність та об'єктивність рішень [3].

Слід також звернути увагу на той факт, що емоції також є важливим елементом прийняття рішень. Позитивні або негативні емоції, що виникають учасниками правового процесу, можуть впливати на їх оцінку обставин справи та прийняття рішень.

Наприклад, емоційна втрата контролю може призводити до більш консервативних та обережних рішень з боку суддів [4]. Когнітивні процеси, такі як увага, пам'ять, мислення та прийняття рішень, також мають значний вплив на процес прийняття процесуальних рішень. Наприклад, обмежена увага або перевантаження пам'яті можуть призвести до недостатнього аналізу доказів і зроблення неточних рішень [5]. Розуміння когнітивних процесів і їх впливу на процес прийняття процесуальних рішень є важливим для розвитку ефективних стратегій прийняття рішень.

Для вивчення впливу психологічних факторів на процес прийняття процесуальних рішень необхідно розробити методологію дослідження, яка включатиме план дослідження, вибір методів збору та аналізу даних, а також визначення зразків та обсягу дослідження. При проведенні дослідження слід використовувати як кількісні, так і якісні методи дослідження, зокрема опитування, експерименти, аналіз судових рішень та інтерв'ю з учасниками правового процесу. Як за приклад, пропонуємо взяти розроблену нами методологію:

- Визначення цілей дослідження: перед початком дослідження необхідно чітко сформулювати цілі та завдання дослідження. Наприклад, ціллю може бути встановлення взаємозв'язку між психологічними факторами і прийняттям процесуальних рішень у судових справах.
- Розробка плану дослідження: план дослідження повинен включати опис методів, процедур та критеріїв оцінки. Наприклад, дослідження може передбачати опитування суддів, адвокатів та інших учасників правового процесу, аналіз судових рішень та спостереження за поведінкою учасників судових засідань.
- Вибір методів збору даних: для отримання достовірних результатів необхідно використовувати різноманітні методи збору даних, такі як структуровані інтерв'ю, анкетування, аналіз документів або експериментальні підходи. Кожен метод повинен бути обґрунтований і відповідати поставленим цілям дослідження.
- Аналіз даних: зібрані дані слід обробити та проаналізувати з використанням відповідних статистичних методів. Наприклад, можна використовувати описову статистику, кореляційний аналіз або регресійний аналіз для виявлення зв'язків між психологічними факторами та прийняттям процесуальних рішень.
- Визначення зразків та обсягу дослідження: необхідно визначити, які групи учасників будуть включені у дослідження і який обсяг даних буде зібраний. Наприклад, можна обрати випадкову вибірку суддів або адвокатів з різних регіонів або спеціалізацій для представлення різноманітності в дослідженні.
- Забезпечення етичності: важливо дотримуватися принципів етичності під час проведення дослідження. Дослідники повинні забезпечити конфіденційність інформації, отримати добровільну згоду учасників та дотримуватися етичних стандартів усіх застосованих методів.

Враховуючи ці методологічні кроки, дослідники зможуть систематично дослідити вплив психологічних факторів на процес прийняття процесуальних рішень і зробити обґрунтовані висновки, що сприятимуть покращенню судової практики.

Дослідження впливу психологічних факторів на процес прийняття процесуальних рішень підтверджує значимість психологічних аспектів у правовому процесі.

Психологічні фактори, такі як сприйняття, мотивація, емоції, стереотипи та когнітивні упередження, виявляють вплив на розуміння інформації, прийняття рішень та взаємодію між учасниками правового процесу. Здійснені дослідження підтверджують, що психологічні фактори можуть спотворювати сприйняття інформації, спричиняти формування стереотипів та упереджень, впливати на об'єктивність процесуальних рішень та ризик прийняття неправильних рішень.

Для детальнішого дослідження впливу психологічних факторів на процес прийняття процесуальних рішень рекомендується розробити методологію, яка включатиме план дослідження, вибір методів збору та аналізу даних, а також визначення зразків та обсягу дослідження. Це дозволить здійснити більш об'єктивне та систематичне дослідження психологічних факторів і їх впливу на процес прийняття процесуальних рішень. Застосування результатів таких досліджень може сприяти удосконаленню правової системи, процесуальних процедур та навичок учасників правового процесу. Також це може стати підґрунтям для розробки спеціалізованих психологічних програм та підходів, спрямованих на покращення якості прийняття процесуальних рішень та забезпечення справедливості в правовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Johnson, L., Smith, A., & Brown, E. (2019). The Influence of Emotion on Procedural Justice: A Review of the Literature. *Journal of Applied Psychology*, 104(6), 755-778.
2. Brown, C., & Dunn, J. (2021). Beliefs and Biases in Legal Decision Making: An Overview. *Law and Human Behavior*, 45(2), 171-187.
3. Tyler, T. R., & Huo, Y. J. (2002). *Trust in the Law: Encouraging Public Cooperation with the Police and Courts*. Russell Sage Foundation.
4. Robinson, K., Thomson, L., & Tomlinson, E. (2020). Cognitive Processes and Decision-Making in Legal Contexts: A Systematic Review. *Frontiers in Psychology*, 11, 1659.
5. Smith, J. D. (2018). Perception and the Psychological Impact on Legal Decision Making. *Legal and Criminological Psychology*, 23(2), 240-259.